

Ed.

204. Frumvarp til laga

[135. mál]

um verðgæzlu og samkeppnishömlur.

(Lagt fyrir Alþingi á 90. löggjafarþingi, 1969.)

I. KAFLI

Markmið og gildissvið laganna.

1. gr.

Markmið laganna.

Lög þessi hafa það markmið að vinna að hagkvæmri nýtingu framleiðsluþátta þjóðfélagsins og sanngjarnri skiptingu þjóðartekna með því að

- a. stuðla að þjóðfélagslega heppilegri verðlagsþróun og vinna gegn ósanngjörnu verði, hagnaði og viðskiptaháttum.
- b. vinna gegn óbilgjörnum verzlunar- og samkeppnisháttum svo og samkeppnishömlum, sem hafa í för með sér skaðlegar afleiðingar fyrir neytendur, atvinnurekendur eða þjóðfélagið í heild.

2. gr.

Gildissvið laganna.

Lögin taka til hvers konar atvinnustarfsemi á sviði framleiðslu, verzlunar og þjónustu án tillits til þess, hvort hún er rekin af einstaklingum, félögum eða opinberum aðilum.

Lögin taka ekki til launa og starfskjara fyrir vinnu í annarra þjónustu né til húsaleigu. Lögin ná ekki til útflutnings né til verðlagningar, sem ákveðin er með sérstökum lögum.

Ríkisstjórnin setur nánari reglur um skiptingu verksviðs og valds milli viðkomandi aðila að því er varðar atvinnustarfsemi, sem hlítir sérstakri löggjöf.

II. KAFLI

Stjórnarsýsla.

3. gr.

Framkvæmd þessara laga skal vera í höndum verðgæzluráðs og verðgæzlu-skrifstofu.

Í verðgæzluráði eru 9 menn. Viðskiptaráðherra skipar formann ráðsins, en Hæstiréttur 2 menn. Enn fremur skipar viðskiptaráðherra 6 menn, 3 eftir sameiginlegri tilnefningu Félags íslenskra iðnrekenda, Sambands íslenskra samvinnufélaga, Verzlunarráðs Íslands og Vinnuveitendasambands Íslands, og 3 eftir tilnefningu Alþýðusambands Íslands, Bandalags starfsmanna ríkis og bæja og Kvenfélagasambands Íslands.

Peir tveir menn, sem Hæstiréttur skipar, skulu vera óháðir atvinnufyrirtækjum og samtökum þeirra, sem lög þessi taka til og hafa þekkingu á atvinnu- og viðskiptamálum og kunnáttu í lögfræði og hagfræði.

Varamenn skulu skipaðir á sama hátt og um getur í 2. mgr. 3. gr., en viðskiptaráðherra skipar varamann formanns. Ráðið er skipað til 4 ára í senn.

Nú notar einhver aðili ekki rétt sinn til tilnefningar, og skal viðskiptaráðherra þá skipa í þess stað án tilnefningar.

4. gr.

Verðgæzluráð getur fjallað um öll þau mál, sem lög þessi taka til. Ákvörðunarvald í málum skv. IV. kafla laganna er í höndum þriggja manna nefndar, formanns og þeirra tveggja, sem Hæstiréttur skipar. Ákvörðunarvald í öðrum málum er í höndum verðgæzluráðs. Verðgæzluráð getur að meira eða minna leyti falið verðgæzluskrifstofunni ákvörðunarvald sitt.

Enginn maður í verðgæzluráði má taka þátt í úrlausn máls, sem beinlínis varðar fyrirtæki eða samtök, þar sem hann hefur persónulegra hagsmuna að gæta. Ráðið kveður á um, þegar því er að skipta, hvort ráðsmaður getur tekið þátt í meðferð máls.

Ríkisstjórnin getur falið öðrum aðila störf samkvæmt lögum þessum, þegar atvinnustarfsemin er háð sérstökum lögum, sbr. 3. mgr. 2. greinar. Skulu þeir leita umsagnar verðgæzluráðs, áður en þeir taka mikilvægar ákvarðanir.

5. gr.

Verðgæzluskrifstofan annast dagleg störf verðgæzluráðs og er henni stjórnað af verðgæzlustjóra, sem viðskiptaráðherra skipar. Verðgæzlustjóri eða staðgengill hans skal sitja fundi verðgæzluráðs, en hann hefur ekki atkvæðisrétt.

Verðgæzluskrifstofan getur kvatt til sérstaka kunnáttumenn að svo miklu leyti, sem það þykir nauðsynlegt.

Starfsmenn verðgæzluskrifstofunnar mega eigi hafa hagsmuna að gæta í þeim málum, sem skrifstofan fjallar um. Sama gildir um þá sérstöku kunnáttumenn, sem skrifstofan kallar til.

6. gr.

Verðgæzluskrifstofan og önnur stjórnvöld, sbr. 3. mgr. 4. gr., sem falin hafa verið störf samkvæmt lögum þessum, geta krafizt allra upplýsinga, sem nauðsynlegar eru vegna starfsemi sinnar og kvatt á sinn fund menn til munnlegrar skýrslugjafar. Enn fremur hefur verðgæzluskrifstofan rétt til að kanna reikninga og bókhald svo og að framkvæma á staðnum nauðsynlegar athuganir.

Þegar um er að ræða tæknileg leyndarmál, getur viðkomandi aðili krafizt af verðgæzlustjóra, að þær upplýsingar verði ekki kunngerðar ráðinu. Verðgæzlustjóri ákveður í hverju tilfalli, hvernig farið skuli með slíkar upplýsingar.

Verðgæzluskrifstofan getur til afnota í starfi sínu krafizt skýrslna frá öðrum opinberum stjórnvöldum, þ. á m. frá skattayfirvöldum svo og tollayfirvöldum. Önnur opinber stjórnvöld eru eigi háð venjulegri þagnarskyldu gagnvart verðgæzluskrifstofunni.

III. KAFLI

Verðákvarðanir.

7. gr.

Þegar samkeppni er takmörkuð, eins og nánar er tilgreint í IV. kafla, eða samkeppni er ekki nægilega virk til að tryggja sanngjarnt verðlag, eða horfur eru á ósanngjarnri þróun verðlags og álagningar, getur verðgæzluráð ákveðið eftirtaldir aðgerðir til að ná því takmarki, er greinir í 1. gr.

1. Hámarksverð og/eða hámarksálagningu.
2. Gerð verðútreikninga eftir nánar ákveðnum reglum.

3. Verðstöðvun á vissum sviðum, allt að 6 mánuði í senn.
4. Reglur um flokkun, sundurgreiningu o. þ. h. á vörum, sem nauðsynlegar þykja vegna ákvörðunar verðs og álagningar.

8. gr.

Þegar ákvæði eru sett skv. 7. grein, skal áður að því gætt, hvort önnur tiltæk ráð henti betur gagnvart þeim samkeppnishömlum, sem um er fjallað, sbr. 11. og 16. gr.

Ákvæði samkvæmt 1. og 2. lið 7. gr. í tilvikum, sem eigi falla undir IV. kafla, skulu, eftir því sem kostur er, gilda takmarkað tímabil í senn.

9. gr.

Verðgæzluskristofan getur í samráði við fyrirtæki eða samtök þeirra sett reglur um sérstaka verðjöfnun í því skyni að tryggja stöðugt verð.

Ákvarðanir um tilhögun og gildistöku ráðstafana samkvæmt fyrri mgr. skal leggja fyrir verðgæzluráð til samþykktar. Einnig skal gera verðgæzluráði grein fyrir framkvæmd slíkra ráðstafana.

10. gr.

Verðákvarðanir samkvæmt 7. gr. skulu miðaðar við afkomu fyrirtækja, sem rekin eru á tæknilega og fjárhagslega hagkvæman hátt.

Verð og álagningu má ekki ákvarða lægri en svo, að fyrirtæki þeirrar tegundar, er í 1. mgr. getur, fái greiddan nauðsynlegan kostnað við innkaup eða endurinnkaup vöru, framleiðslu, aðflutning, sölu, flutning ásamt afskriftum, svo og sanngjarnan hreinan hagnað, þegar tekið er tillit til áhættunnar við framleiðslu vörunnar og sölu.

11. gr.

Verðgæzluskristofan getur í því skyni að efla verðsamkeppni og til að tryggja sanngjarna verðlagsþróun rannsakað verð og álagningarhætti á einstökum vörum og vöruflokkum og birt greinargerðir og fréttatilkynningar þar um.

IV. KAFLI

Ákvæði um samkeppnishömlur.

12. gr.

Í því skyni að stuðla að þeim markmiðum, sem greinir í 1. gr., hefur verðgæzluskristofan eftirlit með einokunarfyrirtækjum og öðrum fyrirtækjum, sem eru mikilsráðandi á markaðnum, og ákvörðunum, sem þau hafa tekið um samkeppnishömlur. Eftirlitið tekur og til samninga og samþykktar um samkeppnishömlur.

Tilkynna skal til verðgæzluskristofunnar samkvæmt kröfu þriggja manna nefndar, sbr. 4. gr., einokunarfyrirtæki, markaðsráðandi fyrirtæki og ákvarðanir, sem þau hafa tekið um samkeppnishömlur. Í tilkynningunni skal greina, hverjir séu eigendur fyrirtækisins, hvaða vörur eða þjónustu fyrirtækið framleiðir eða selur, svo og verðákvarðanir fyrirtækisins, viðskiptaskilmála og ákvarðanir um samkeppnishömlur.

Samninga og samþykktir um samkeppnishömlur, er varða verð, framleiðslu, sölu eða flutninga á öllu landinu eða í einstökum landshlutum, skal einnig tilkynna verðgæzluskristofunni eftir kröfu þriggja manna nefndar.

Í tilkynningunni skal greina samninginn eða samþykktina orðrétt, nöfn og heimilisföng á þeim fyrirtækjum, sem samningurinn eða samþykktin nær til, svo og verð, afslátt, aðra viðskiptaskilmála og samkeppnishömlur, sem ákveðið er í samningnum eða samþykktinni.

Verðgæzluskristofan gefur út eyðublöð fyrir tilkynningar og ákveður til-

kynningarfresti. Tilkynningunni skal fylgja endurrit af samningum og samþykktum svo og yfirlit yfir verð, afslátt, aðra viðskiptaskilmála og samkeppnishömlur.

Breytingar á atriðum, sem tilkynnt hafa verið, skal tilkynna tíu dögum áður en þær ganga í gildi. Verðgæzluskristofan getur leyft, að vikið sé frá þessum fresti.

13. gr.

Samningar og samþykktir, sem tilkynningarskyldar eru, sbr. 3. mgr. 12. gr., eru ógildar og njóta ekki verndar fyrir dómstólum, nema tilkynning hafi borizt á tilsettum tíma.

14. gr.

Verðgæzluskristofan heldur skrá yfir tilkynningar, sem henni berast samkv. ákvæðum 12. gr. og skal sjá um, að tilkynningarnar ásamt fylgiskjölum séu aðgengilegar öllum þeim, sem óska að kynna sér þær.

Þriggja manna nefndin getur ákveðið, að farið sé með tilkynningar og fylgiskjöl að öllu eða nokkru leyti sem trúnaðarmál, og gerir verðgæzlustjóri nauðsynlegar ráðstafanir til að þeirri ákvörðun sé framfylgt.

15. gr.

Þriggja manna nefndin getur ákveðið, að verð og álagningu, sem ákveðin hefur verið af einokunarfyrirtækjum eða markaðsráðandi fyrirtækjum eða með samningum eða samþykktum, megi ekki hækka án leyfis verðgæzluráðsins.

16. gr.

Verðgæzluskristofan skal sjá um, að fylgt sé reglum um tilkynningu samkvæmt 12. gr., og enn fremur kanna áhrif samkeppnishamla.

Skýrslur skrifstofunnar um samkeppnishætti skal leggja fyrir þriggja manna nefndina.

Nú telur þriggja manna nefndin, að samkeppnishömlur hafi skaðleg áhrif, og skal hún þá fela verðgæzluskristofunni að reyna með samningum að binda enda á þau.

Nú reynist eigi unnt að taka fyrir hin skaðlegu áhrif með samningum, og gefur þá þriggja manna nefndin nauðsynleg fyrirmæli. Slík fyrirmæli mega taka yfir bæði breytingar og ógildingu að nokkru eða öllu á samningum, samþykktum eða ákvörðunum ásamt setningu ákvæða um verðmerkingu og verðskrár o. þ. h. samkvæmt 21. og 22. gr. Enn fremur getur þriggja manna nefndin lagt til við verðgæzluráð, að ákvæðum 7. gr. verði beitt.

Í fyrirmælum, sem gefin eru skv. 4. mgr., skal tilgreina, frá hvaða tíma þau skuli gilda.

17. gr.

Nú er ekki unnt að binda enda á skaðleg áhrif samkv. ákvæðum 16. gr., eða aðrar ráðstafanir eru taldar hentugri, þá skal þriggja manna nefndin leggja skýrslu um málið fyrir viðskiptaráðherra.

18. gr.

Samkeppnishömlur teljast skaðlegar, þegar þær hafa ósanngjörn áhrif á verðmyndun og atvinnustarfsemi frá þjóðfélagslegu sjónarmiði eða koma í veg fyrir beztu hagnýtingu í framleiðslu, vörudreifingu og þjónustu.

Skaðleg áhrif geta verið fólgin í ósanngjörnu verði, álagningu eða viðskiptaskilmálum, ósanngjarnri takmörkun á frelsi til atvinnurekstrar eða ósanngjörnum mismun í viðskiptakjörum.

Mat á því, hvort verð og álagning er ósanngjörn, skal byggt á ákvæðum 10. gr.

19. gr.

Óheimilt er að ákveða, samþykkja eða semja um ófrávíkjanlegt lágmarksverð (brúttóverð) eða álagningu, er gilda skuli við endursölu á næsta sölustigi.

Þriggja manna nefndin getur veitt undanþágu frá ákvæðum 1. mgr., þegar sérstakar ástæður eru fyrir hendi.

Heimilt er að ákveða leiðbeinandi verð eða álagningu við endursölu á næsta sölustigi, ef þess er jafnframt getið á sölureikningi, eða með stimpli á umbúðir vörunnar eða á annan hátt, að frá því megi víkja.

20. gr.

Þriggja manna nefndin getur skyldað fyrirtæki til að selja nánar tilgreinda vöru eða þjónustu til annars fyrirtækis, ef synjun um sölu telst skaðleg fyrir samkeppnishætti, sbr. 18. gr. Sala gegn óvenjulegum skilmálum jafngildir sölusynjun.

Áður en fyrirmæli um söluskyldu eru gefin út, skal verðgæzluskrifstofan athuga nánar málsatvik með tilliti til, hvort seljandinn hafi hlutlæg og sanngjörn rök fyrir synjun sinni, og einnig, hvort viðkomanda sé verulegt hagsmunamál að fá umrædda vöru keypta.

Komist þriggja manna nefndin að þeirri niðurstöðu, að um sé að ræða skaðleg áhrif á samkeppnishætti, skal fyrst reyna í samráði við málsaðila að binda enda á sölusynjunina. Takist það ekki, skal þriggja manna nefndin gefa út fyrirmæli um, að innan nánar tilgreinds tíma skuli sala gegn venjulegum skilmálum eiga sér stað. Seljandi getur þó alltaf krafizt staðgreiðslu eða tryggingar fyrir greiðslu.

V. KAFLI

Almenn ákvæði.

21. gr.

Verðgæzluráð skal í samráði við hlutaðeigandi samtök setja reglur um sölu-reikninga og um verðmerkingu og verðskrár.

Enn fremur getur verðgæzluráð sett reglur um verðupplýsingar á vörum, sem seldar eru gegn afborgun. Þessar reglur geta bæði tekið til auglýsinga og verðmerkingar í verzlunum.

22. gr.

Verðgæzluráð skal stefna að því, í samráði við hlutaðeigandi samtök, að setja reglur um að tilgreina á umbúðum magn vörutegunda, sem iðnrekendur, innflytjendur eða stórkaupmenn selja verzlunum, í neytendaumbúðum.

Á sama hátt getur verðgæzluráð ákveðið, að tilteknar vörur skuli bjóða til sölu í nánar tilgreindum einingum. Einnig getur ráðið gefið fyrirmæli um, að á umbúðir séu skráðar nánari upplýsingar um efni og eiginleika vörunnar.

23. gr.

Hafi fyrirtæki hagnazt af aðgerðum, sem brjóta í bága við ákvarðanir verðgæzluráðs, þriggja manna nefndar eða verðgæzluskrifstofunnar eða við ákvarðanir samkvæmt 9. gr., getur verðgæzluráð ákveðið, að hagnaður umfram þann, sem til var ætlað, komi til frádráttar við ákvörðun verðs eða álagningar síðar.

VI. KAFLI

Meðferð og áfrýjun mála.

24. gr.

Verðgæzluskrifstofan skal ráðgast við hlutaðeigandi aðila eða samtök þeirra, áður en ákvarðanir eru teknar varðandi verð og samkeppnishömlur.

Nefndir aðilar og samtök þeirra geta lagt skriflegar greinargerðir fyrir verðgæzluráð eða þriggja manna nefnd, áður en ákvarðanir eru teknar.

Ákvarðanir skulu tilkynntar hlutaðeigandi aðilum ásamt greinargerð um, á

hverju þær eru byggðar. Óski viðkomandi frekari upplýsinga, skulu þær látnar í té eftir því, sem unnt er, en óheimilt er að gefa upplýsingar um trúnaðarmál einstakra fyrirtækja og um mál, sem skaðað gætu þjóðfélagið í heild, ef gefnar væru.

Fundir verðgæzluráðs og þriggja manna nefndar skulu haldnir fyrir luktum dýrum. Fundir um mál samkvæmt 3. mgr. 20. gr. skulu þó vera opnir, nema sérstakar ástæður mæli gegn því.

25. gr.

Ákvarðanir þriggja manna nefndar aðrar en skv. 15. gr. má kæra til Hæstaréttar. Kærufrestur er 1 vika frá því að ákvörðun var tilkynnt málsaðila.

Kæra til Hæstaréttar frestar ekki gildistöku ákvarðana, nema þegar um er að ræða ákvarðanir skv. 2. mgr. 14. gr. og um fyrirmæli til söluskyldu skv. 20. gr.

26. gr.

Hver sá, sem vanrækir að láta í té nauðsynlegar skýrslur í sambandi við framkvæmd þessara laga, skal sæta 100—1000 króna dagsektum. Dagsektir eru ákveðnar af verðgæzluráðinu og má innheimta þær með lögtaki.

27. gr.

Þeim, sem annast framkvæmd þessara laga, er bannað að viðlagðri ábyrgð samkvæmt ákvæðum almennra hegningarlaga um opinbera starfsmenn að skýra óviðkomandi mönnum frá þeim atriðum, sem þeir verða áskynja um í starfi sínu og leynt eiga að fara.

VII. KAFLI

Birting.

28. gr.

Þær ákvarðanir verðgæzluráðs, þriggja manna nefndar og verðgæzluskrifstofu, sem almenning varða, svo og athuganir samkv. ákvæðum 11. gr. skulu birtar opinberlega. Enn fremur skal birta yfirlit um tilkynningar þær, sem verðgæzluskrifstofunni berast skv. 12. gr.

Verðgæzluskrifstofan skal semja ársskýrslu til upplýsinga fyrir almenning, sem leggja skal fyrir ríkisstjórnina og Hagráð fyrir lok marzmánaðar ár hvert.

Áður en niðurstöður athugana samkv. ákvæðum 11. gr. eru birtar, skal verðgæzluskrifstofan gefa hlutaðeigandi aðilum tækifæri til að láta í ljós álit sitt. Ef þess er óskað, skal einnig birta álit þeirra með niðurstöðum athugunar.

VIII. KAFLI

Refsiákvæði, gildistaka o. fl.

29. gr.

Brot gegn lögum þessum og reglum settum samkvæmt þeim varða sektum allt að 500 þúsund krónum. Ef miklar sakir eru eða brot ítrekað, má beita varðhaldi eða fangelsi allt að 4 árum. Heimilt er að beita sektum jafnframt refsivist eftir því sem við á samkvæmt 49. gr. almennra hegningarlaga.

Sá, sem gefur aðilum, sem annast framkvæmd þessara laga, rangar skýrslur, skal sæta refsingu samkvæmt 15. kafla almennra hegningarlaga.

Svipta má sökunaut rétti til að stunda starfsemi, er opinbert leyfi þarf til, um tiltekinn tíma allt að 5 árum eða ævilangt.

Uptaka eigna samkvæmt 69. gr. almennra hegningarlaga skal og heimil vera.

30. gr.

Brot á lögum þessum sæta meðferð að hætti opinberra mála.

Um kvaðningu sérfróðra meðdómenda gilda almennar reglur.

Hraða skal eftir föngum meðferð mála vegna brota á lögum þessum. Héraðs-

dómarar skulu án tafar tilkynna verðgæzluskrifstofunni málalok samkvæmt 112.—114. gr. laga um meðferð opinberra mála, og einnig skulu þeir sjá um birtingu dóma.

Það skal talið fullframið brot gegn ákvæðum um hámarksverð og/eða hámarksálagningu, ef vara hefur verið verðmerkt og jafnframt boðin til sölu í neytendaumbúðum með hærra verði en magn hennar heimilar, þótt ekki sé sönnuð sala hennar.

31. gr.

Lög þessi öðlast gildi einu ári eftir, að þau eru staðfest, og falla þá jafnframt úr gildi lög um verðlagsmál, nr. 54 14. júní 1960, og enn fremur 15. gr. laga nr. 84 19. júní 1933, svo og önnur ákvæði laga, sem fara í bág við þessi lög.

Ákvæði til bráðabirgða.

Þær samþykktir um hámarksálagningu, hámarksverð og aðra framkvæmd verðlagseftirlits, sem í gildi eru, þegar lög þessi taka gildi, skulu halda gildi sínu áfram. Þar til verðgæzluráð hefur tekið afstöðu til þeirra.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Frumvarp þetta er samið af nefnd, er skipuð var af viðskiptaráðherra samkvæmt ákvörðun ríkisstjórnarinnar í febrúar 1967. Nefndin tók ekki afstöðu til, hvenær lögin ættu að öðlast gildi, og er því lagt til í 31. gr. frumvarpsins, að lögin öðlist gildi einu ári eftir að þau hafa hlotið staðfestingu. Er ætlað til, að þessi tími verði notaður til að undirbúa framkvæmd laganna, sérstaklega þess hluta þeirra, er fjallar um samkeppnishömlur og er nýmæli í íslenzkri löggjöf. Að öðru leyti vísast til álits nefndarinnar, sem fer hér á eftir.

Í lok febrúar 1967 ákvað ríkisstjórnin að skipa nefnd til að semja drög að nýrri löggjöf um eftirlit með einokun, hringamyndun og verðlagi. Verkefni nefndarinnar skyldi vera að endurskoða gildandi lagaákvæði um verðlag og verðlagseftirlit og jafnframt að semja drög að nýrri löggjöf um eftirlit með einokun, hringamyndun og annarri viðleitni fyrirtækja eða fyrirtækjasamtaka til sameiginlegrar afstöðu á markaði, sem hefur í för með sér óæskileg áhrif á verðmyndun og aðra viðskiptahætti, og hvernig bezt megi tryggja, að neytendur fái notið ávaxta aukinna framleiðsluafkasta í hagstæðara verðlagi og viðskiptaháttum, sbr. ályktun Alþingis um eftirlit með fyrirtækjasamtökum frá 5. maí 1965.

Nefndin var skipuð af viðskiptaráðherra og í henni áttu sæti:

Geir Gunnarsson, alþingismaður, tilnefndur af Alþýðubandalaginu.

Jón Sigurðsson, skrifstofustjóri, tilnefndur af Alþýðuflokknum.

Hannibal Valdimarsson, alþingismaður, tilnefndur af Alþýðusambandi Íslands.

Hermann Jónsson, skrifstj., tilnefndur af Bandalagi starfsm. ríkis og bæja.

Hjörtur Torfason, hrl., tilnefndur af dómsmálaráðuneytinu.

Davíð Sch. Thorsteinsson, framkvstj., tilnefndur af Félagi ísl. iðnrekenda.

Björgvín Schram, stórkaupmaður, tilnefndur af Félagi ísl. stórkaupmanna.

Tómas Árnason, hrl., tilnefndur af Framsóknarflokknum.

Sigurður Magnússon, kaupm., tilnefndur af Kaupmannasamtökum Íslands.

Helga Magnúsdóttir, frú, tilnefnd af Kvenfélagasambandi Íslands.

Otto Schopka, framkvstj., tilnefndur af Landssambandi iðnaðarmanna.

Sverrir Júlíusson, alpm., tilnefndur af Landssambandi ísl. útvegsmanna.

Sveinn Ásgeirsson, hagfræðingur, tilnefndur af Neytendasamtökunum.

Erlendur Einarsson, forstjóri, tilnefndur af Sambandi ísl. samvinnufélaga.

Kristján Karlsson, erindreki, tilnefndur af Stéttarsambandi bænda.

Kristján G. Gíslason, stórkaupm., tilnefndur af Verzlunarráði Íslands.

Ólafur Björnsson, alþm., tilnefndur af Sjálfstæðisflokknum.

Óttarr Möller, framkvstj., tilnefndur af Vinnuveitendasambandi Íslands.

Auk þess skipaði viðskiptaráðherra án tilnefningar eftirtalda menn í nefndina:

Þórhall Ásgeirsson, ráðuneytisstjóra í viðskiptaráðuneytinu.

Kristján Gíslason, verðlagsstjóra.

Valgeir Ársælsson, fulltrúa í viðskiptaráðuneytinu.

Viðskiptaráðherra tilnefndi Þórhall Ásgeirsson formann nefndarinnar og á fyrsta fundi hennar var Valgeir Ársælsson kjörinn ritari.

Þær breytingar urðu á skipan nefndarinnar á starfstíma hennar, að Alþýðubandalagið tilnefndi Þröst Ólafsson, hagfræðing, í júlí s. l. til að taka sæti í nefndinni í stað Geirs Gunnarssonar og Árni Jónsson, erindreki, var tilnefndur af Stéttarsambandi bænda í september s. l. í stað Kristjáns Karlssonar, sem lézt á þessu ári. Enn fremur tóku varamenn Hannibals Valdimarssonar og Kristjáns G. Gíslasonar, þeir Snorri Jónsson, framkvæmdastjóri, og Þorvarður J. Júlíusson, framkvæmdastjóri, nokkurn þátt í störfum nefndarinnar.

Að tilhlutan viðskiptaráðuneytisins var þess farið á leit við dönsk stjórnarvöld, að þau lánuðu hingað sérfræðing á sviði eftirlits með verðlagi, einokun og hringamyndun til þess að vera nefndinni til ráðuneytis. Urðu dönsk stjórnarvöld við þessari beiðni og varð að ráði, að hingað kæmi Adolf Sonne, hagfræðingur og skrifstofustjóri í Einokunareftirlitinu (Monopoltilsynet). Nefndin hóf störf 24. apríl 1967 og var ákveðið að haga störfum þannig að skipa undirnefnd 5 manna til að vinna að tillögum og álitserð, sem síðan yrðu lagðar fyrir nefndina til umræðu og ákvörðunar. Í undirnefnd voru Þórhallur Ásgeirsson, Hermann Jónsson, Jón Sigurðsson, Þorvarður J. Júlíusson og Valgeir Ársælsson. Starfaði A. Sonne með undirnefndinni að gerð tillagna og greinargerða og samdi jafnframt yfirlit um framkvæmd þessara mála í Danmörku, Svíþjóð og Noregi, og svaraði enn fremur fyrirspurnum nefndarmanna um framkvæmd eftirlits með einokun, hringamyndun og verðlagi í öðrum löndum. Dvaldi A. Sonne hér á tímabilinu 20. apríl til 26. maí 1967 og átti giftudrjúgan þátt í störfum nefndarinnar. Í lok maí lágu fyrir að mestu drög að frumvarpi til laga um verðgæzlu og eftirlit með samkeppnishömlum, ásamt athugasemdum við einstakar greinar frumvarpsins og almennri greinargerð um framkvæmd þessara mála á Norðurlöndum og víðar.

Nefndin ræddi þessar tillögur og greinargerðir í júnimánuði. Var ákveðið að fela undirnefndinni að athuga nánar einstök atriði frumvarpsins og jafnframt að semja refsíákvæði og ákvæði um gildistöku. Í júlí og ágúst lágu störf nefndarinnar niðri vegna sumarleyfa. Í september hóf undirnefndin störf að nýju og lagði fram í byrjun október breytingartillögur við hin upphaflegu drög að frumvarpi svo og tillögur um refsíákvæði og gildistöku. Voru þessar tillögur síðar ræddar á tveim fundum nefndarinnar í október og þar ákveðið að fela undirnefndinni að ganga frá nefndaráliti, sem síðan yrði tekið til endanlegrar umræðu og ákvörðunar í nefndinni.

Vegna sérstakra aðstæðna í efnahagsmálum varð hlé á störfum nefndarinnar um alllangt skeið eða þar til í júní 1969, að undirnefnd hóf störf að nýju og endurskoðaði drög að frumvarpi og greinargerð, er lá fyrir í nóvember 1967. Nefndin kom síðan saman til fundar að nýju í júní s. l. og hélt þá 2 fundi. Var þar rætt um einstök ákvæði frumvarpsins og enn fremur hugsanleg áhrif þess á framkvæmd stefnu í verðlagsmálum, ef lögfest yrði. Var síðan ákveðið að fjölríta að nýju drög að frumvarpi um verðgæzlu og eftirlit með samkeppnishömlum, ásamt greinargerð, eins og þetta lá fyrir eftir fundi nefndarinnar í júní. Þessu var síðan dreift til nefndarmanna í byrjun ágúst s. l. í allstóru upplagi til þess að nefndarmönnum gæfist kostur á að kynna þetta þeim aðilum, er tilnefndu þá í nefndina. Skömmu eftir miðjan september hóf nefndin störf að nýju. Hélt nefndin alls 6 fundi á tíma-

bilinu til októberloka. Voru á þessum fundum einkum til umræðu ákvæði frumvarpsdraganna um skipan verðgæzluráðs, verðmerkingar og gildistöku. Enn fremur var rætt um, hvaða áhrif ákvæði frumvarpsdraganna hefðu á framkvæmd verðlags-
eftirlits, ef þau næðu fram að ganga. Alls hélt nefndin 17 fundi á tímabilinu 24.
apríl 1967 — 31. október 1969.

Nefndin varð ekki samnála. Að drögum þeim að frumvarpi um verðgæzlu og
eftirlit með samkeppnishömlum ásamt greinargerð, sem hér fylgja með, standa
eftirtaldir nefndarmenn:

Árni Jónsson.

Björgvin Schram (með yfirlýsingu varðandi 31. gr.).

Davið Sch. Thorsteinsson.

Erlendur Einarsson.

Helga Magnúsdóttir (með fyrirvara um framkvæmd 21. og 22. gr., og eftirlit með
álagningu á nauðsynjavöru).

Hjörtur Torfason (með fyrirvara um orðalag a-liðs 1. gr.).

Kristján G. Gíslason (með yfirlýsingu varðandi 31. gr.).

Ólafur Björnsson.

Óttarr Möller.

Otto Schopka.

Sigurður Magnússon (með yfirlýsingu varðandi 31. gr.).

Sveinn Ásgeirsson (með fyrirvara um 3. gr.).

Sverrir Júlíusson.

Þórhallur Ásgeirsson.

Valgeir Ársælsson.

Að séráliti því, sem einnig fylgir hér með, standa eftirtaldir nefndarmenn:

Hannibal Valdimarsson.

Hermann Jónsson.

Jón Sigurðsson.

Kristján Gíslason.

Próstur Ólafsson (sem einnig skilar sérstakri greinargerð).

Einn nefndarmanna, Tómas Árnason, var fjarverandi erlendis, þegar nefndar-
störfum lauk.

I. Almennar athugasemdir.

Löggjöf um samkeppnishömlur er nýtt réttarsvið, sem hefur tvo síðustu áratugi
verið í örri framþróun í öllum löndum Vestur-Evrópu.

Þróun þessi hófst í Bandaríkjunum með Shermanlögnum frá 1890 og Clayton-
lögnum frá 1914. Í Evrópu hefur þróunin orðið síðbúnari, þar sem lög um starfsemi
hringa voru fyrst sett í nokkrum löndum á árunum milli heimsstyrjaldanna. Skömmu
eftir seinni heimsstyrjöldina var löggjöf um hringa sett að bandarísku fordæmi í
Þýskalandi og Japan og önnur lönd hafa síðan tekið upp samsvarandi löggjöf.

Samningafrelsið, sem byggðist á frjálshyggju 19. aldarinnar, takmarkaði að
jafnaði ekki á neinn hátt heimildir til þess að gera samninga í þeim tilgangi að
takmarka samkeppni. Þvert á móti gátu samningsaðilar bundið mjög hvor annan
og framfylgt slíkum gagnkvæmt bindandi hömlum gegn samkeppni með aðstoð
dómstóla. Samningar um hömlur gegn samkeppni beindust stundum gegn þriðja aðila,
sem reglum þeim, er samningsaðilar settu um viðskipti sín, gat stafað ógn af.
Réttindi þau, er slíkir samningar veittu samningsaðilum, voru þó að því leyti ekki
ótvíræð, að hömlur gegn samkeppni, sem brutu í bága við almennar réttarreglur
(common law) og auðsæja þjóðfélagslega hagsmuni, gátu orðið dæmdar ógildar af
hálfu dómstóla. Innan rúmra takmarka var þó mögulegt að gera samninga, sem
tryggðu hagsmuni samningsaðila, án þess að samkeppnishömlum yrði hnekk, vegna
þess að þær brytu í bága við hagsmuni þjóðfélagsins.

Á þessari öld hefur hugsunarhátturinn breytzt, þar sem athyglin hefur í ríkara mæli beint að því, að samningar, sem takmarka samkeppni, geta haft skaðleg þjóðfélagsleg áhrif. Þetta hefur byggzt á því sjónarmiði, að samningar, sem hafa í för með sér takmarkanir á samkeppni, hindra frjálsa atvinnustarfsemi og vinna gegn því, að framleiðsluöfl þjóðfélagsins verði nýtt þannig, að sem mestum afrakstri verði náð. Athygli hefur einnig í vaxandi mæli beint að nauðsyn þess að koma í veg fyrir misbeitingu fjármálavalds og vinna gegn því, að samsteypur og einkasölur fengju aðstöðu til þess að öðlast ósanngjarnan gróða.

Að jafnaði hefur mátt færa glögg rök fyrir löggjöf, í því skyni að vinna gegn samkeppnishömlum, sem stofnað hefur verið til með samningum og aðgerðum samtaka einstakra atvinnugreina, þar eð samtök, er veita aðilum séraðstöðu, hljóta að vekja athygli. Eðli málsins samkvæmt, er einnig auðveldara að komast að raun um, að slíkar hömlur gegn samkeppni eigi sér stað, en að um einokun (monopol) sé að ræða, þar sem slík aðstaða er sjaldnast augljós, þar eð nær ávallt er fyrir hendi framboð, er getur komið í stað þeirrar vöru, sem einokun er á, og erfitt getur verið að ákveða, hve víðtæk einokun sé og aðstöðu hennar á markaðnum. Hér við bætist, að hin tæknilega og efnahagslega þróun gerir á mörgum sviðum stórrekstur nauðsynlegan, svo að menn standa þá gjarnan gagnvart því vandamáli, að annars vegar er æskilegt eða nauðsynlegt að hafa afkastamikil stórfyrirtæki með þar af leiðandi takmörkun á samkeppni, en hins vegar er óskín um að varðveita minni og sjálfstæð fyrirtæki og samkeppni, sem örvar framtak og framfarir.

Þau sjónarmið, er hér hafa verið rædd, að því er snertir einokun og samninga um takmörkun á samkeppni, eru svo almenns eðlis, að þau hafa verið viðurkennd bæði í smærri og stærri löndum og lögð til grundvallar löggjöf, sem jafnvel í ríkum mæli viðurkennir samkeppnishömlur í framkvæmd á ákveðnum markaðssvæðum.

Löggjöf, sem sett hefur verið til þess að vinna gegn samningum um skaðlegar samkeppnishömlur, hefur í hinum ýmsu löndum annaðhvort verið fólgin í banni við slíkri samningagerð, eða eftirliti með því, að misnotkun ætti sér stað. Ef bannreglunni er fylgt, en hún liggur til grundvallar bandarískri löggjöf, enn fremur í Vestur-Þýskalandi og Efnahagsbandalagi Evrópu, þá eru samningar um hömlur gegn samkeppni fyrirfram taldir svo skaðlegir, að þeir eru bannaðir, en þó með undanþáguheimild. Á Norðurlöndum, þar sem látið er nægja eftirlit með því, að misnotkun eigi sér ekki stað, er byggt á því sjónarmiði, að samkeppnishömlur þurfi ekki einvörðungu að hafa skaðleg áhrif, heldur geti einnig verið um gagnleg áhrif að ræða, þegar innan atvinnulífsins er stofnað til samstarfs um verðlagningu, framleiðslu og sölu. Markmið löggjafarinnar í þessum löndum er að vinna gegn skaðlegum áhrifum samkeppnishamla með eftirliti og opinberri íhlutun. Í Englandi er fylgt þriðju reglunni (forsendu reglunni), þar sem gert er ráð fyrir því, svo fremi hið gagnstæða sé ekki sannað, að samningar um samkeppnishömlur hafi skaðleg áhrif. Samningsaðilar hafa því sönnunarbyrðina á því, að ekki sé um slík skaðleg áhrif að ræða, eða að gangleg áhrif vegi á móti þeim skaðlegu áhrifum.

Notkun þeirra reglna, er nefndar hafa verið, hefur sjaldnast verið sjálfri sér samkvæm, þar sem t. d. á Norðurlöndum og Englandi hafa verið bannaðar ákveðnar samkeppnishömlur, einkum ákvarðanir um lágmarksverð (brúttóverð) á næsta sölustigi. Á hinn bóginn er gjarnan í löndum, sem byggja á bannreglunni, um svo víðtækar undanþágur að ræða, að framkvæmdin nálgast eftirlitsregluna. Gagnvart einokunarfyrirtækjum og öðrum fyrirtækjum, sem ráðandi eru á markaðinum, eru bönn erfið í framkvæmd. Á þessum sviðum beinist athyglin gjarnan að því, hvort fyrirtækin misnoti markaðsaðstöðu sína. Í sumum löndum, svo sem Bandaríkjunum, er af opinberri hálfu fylgt með fyrirtækjasamtökum, og í sumum tilvikum eru slík samtök leyst upp eða bönnuð.

Þau tæki, sem notuð eru til þess að vinna gegn skaðlegum samkeppnishömlum, eru: 1) Opinber birting þeirra og stöðugt eftirlit með þeim. 2) Refsing vegna brota á

bannákvæðum. 3) Samningsviðræður og fyrirmæli um, að samningar skuli að nokkru eða öllu úr gildi felldir. 4) Verðgæzla og 5) Verðlagsákvæði.

Með ákvæðum, sem sett eru í mörgum löndum, um tilkynningar- og skrásetningar-skyldu, þegar um samkeppnishömlur er að ræða, er reynt að tryggja, að allar slíkar ráðstafanir verði almenningi kunnar. Í sambandi við þetta hafa stjórnvöld stöðugt eftirlit með því, hver sé áhrif þessara samkeppnishamla. Enn fremur eru í ríki mæli birtar opinberar skýrslur um verðákvæðanir og samkeppnisaðstöðu, og í vissum tilvikum, á sér stað opinber málsmeðferð.

Refsimál vegna brota á bannákvæðum eru dæmd af almennum dómstólum, þar sem stjórnvöld þau, er eftirlit hafa með höndum, kæra til ákærvaldsins.

Samningar og fyrirmæli um afnám skaðlegra samkeppnishamla eru eðlilegar ráðstafanir af hálfu þeirra stjórnvalda, er eftirlitið hafa með höndum. Einnig er í nokkrum löndum heimild til þess að fyrirskipa ráðstafanir, er efla samkeppni, svo sem verðmerkingu o. þ. h.

Notkun verðgæzlu og verðlagsákvæða, sem tækja til þess að vinna gegn skaðlegum takmörkunum á samkeppni, á sér einnig stað í mismunandi ríki mæli. Með verðgæzlu er hér átt við það, að stjórnvöld hafa stöðugt eftirlit með verðlagi og ágóða og gefa út um það opinberar skýrslur, án þess að um beina íhlutun um verðmyndunina sé að ræða. Bezta dæmið um þetta er sennilega framkvæmd þessara mála í Svíþjóð.

Með verðlagsákvæðum er hér átt við það, að stjórnvöld hafa beina íhlutun um verðmyndunina, t. d. með ákvæðum um hámarksverð eða hámarksálagningu, eða með ákvæðum um það, hvaða verð ráðandi fyrirtæki megi ákveða.

Slík verðlagsákvæði eru ekki notuð í Svíþjóð, og yfirleitt óviða. Í Danmörku eru verðlagsákvæði notuð gagnvart fyrirtækjum, sem ráðandi mega teljast á markaðinum, og þegar um samningsbundið verð er að ræða, þar sem talið er, að slíkar ráðstafanir séu vel til þess fallnar að hindra ósanngjarna verðlagningu og álagningu á sviðum, þar sem um samkeppnishömlur er að ræða. Sem dæmi um þetta, má nefna fyrirtæki, sem eitt framleiðir hveitimjöl, og samninga um taxa leigubifreiða.

Í framkvæmd er erfitt að halda fast við þann greinarmun, er hér hefur verið gerður á verðgæzlu og verðlagsákvæðum, en hér er þessi greinarmunur gerður til þess að sýna fram á muninn á því hlutverki stjórnvalda, annars vegar að rannsaka og fylgjast með þessum málum og hins vegar að stjórna þeim með beinni íhlutun.

Með því að heimila verðlagsákvæði í löggjöf um einokun og samkeppnishömlur verður nánast um verðlagslög (löggjöf um verðlagsákvæði) að ræða. Löggjöf um verðlagsákvæði hefur að jafnaði verið þáttur í óvenjulegum efnahagsmálaráðstöfunum, sem í ýmsum löndum hafa verið gerðar á tímum styrjaldar og einangrunar, en smám saman hafa menn víðast hvar komið að þeirri niðurstöðu, að bein íhlutun um verðmyndunina hafi í för með sér ósveigjanleika í verðmynduninni og samkeppninni og skaðleg áhrif er til lengdar lætur. Íhlutun í verðmyndunina getur nefnilega, ef um frjálst efnahagslíf er að ræða að öðru leyti, ekki verið virk og nægilega víðtæk. Ósamræmi verður milli þess verðlags, sem íhlutunin nær til, og þess, sem er frjálst, og árangur íhlutunarinnar verður gjarnan sá, að verðmyndunin verður ófær um að gegna mikilvægasta hlutverki sínu, sem er að ákveða, hversu framleiðslu-öfl þjóðfélagsins verði nýtt á hagkvæmasta hátt.

Þó að þessi sjónarmið hafi náð almennu fylgi, hafa hinar miklu verðhækkanir síðari ára gefið tilefni til margvíslegra verðlagsákvæða. Í sambandi við slík verðlagsákvæði hefur hið opinbera einnig hlutazt til um launaákvæðanir vinnumarkaðarins. Dæmi um þetta er stefna sú í launa- og verðlagsmálum, sem fylgt hefur verið í Hollandi, ásamt þeirri „Prices and income policy“, sem nú er fylgt í Englandi. Enn fremur má sem dæmi nefna hina svonefndu heildarlausn efnahagsmála í Danmörku 1963. Án þess að hér verði gerð tilraun til þess að meta árangur slíkra aðgerða, er það þó víst, bæði hvað snertir Holland og Danmörku, að íhlutun sú, sem átt hefur sér stað, hefur skapað spennu milli ýmissa tekjuhópa, og leitt til

krafna um sérstakar tekju- og launabreytingar, sem leitt hafa svo til verðhækkana.

Að öðru leyti má taka fram, að bein verðlagsákvæði tryggja í sjálfu sér ekki stöðugt verðlag. Til slíks þarf efnahagsmálastefnu byggða á breiðum grundvelli, sem með samhæfðum aðgerðum í atvinnumálum almennt, fjármálum og peningamálum ásamt kaupgjalds- og verðlagsmálum, miðar að nægri atvinnu, hagvexti, jafnvægi í greiðsluviðskiptum við útlönd og stöðugu verðlagi.

Það er af ýmsum ástæðum skiljanlegt, að það hefur orðið örðugt í framkvæmd að tryggja öll þessi markmið, og einkum hefur það í mörgum löndum verið vandkvæðum bundið að samræma löggjöf um verðlagsmál og samkeppnishömlur slíkri stefnu.

Tvö mikilvæg atriði í þessu sambandi skulu hér sérstaklega tekin fram:

Í fyrsta lagi er ekki hægt í skyndingu að breyta þeirri stefnu, er fylgt hefur verið og fólgin hefur verið í tollvernd, innflutningshöftum og verðlagsákvæðum, þ. e. a. s. afnema opinber afskipti og byrja að brjóta niður samkeppnishömlur einkarekstrarins. Hins vegar hefur reynsla eftirstriðsáranna í Evrópu sýnt, að hægt hefur verið að framkvæma á skipulegan og eftir atvikum samræmdan hátt afnám tolla og innflutningshafta með góðum árangri þjóðhagslega séð.

Í öðru lagi skal það tekið fram, að markmið þeirrar stefnu í efnahagsmálum, sem yfirlýst hefur verið í flestum löndum Vestur-Evrópu, hefur byggzt á eftirfarandi grundvallaratriðum:

1) Peningatekjurnar mega ekki vaxa til muna meira en raunveruleg framleiðsluafköst — eða ekki til muna meira en í hlutfalli við framleiðsluaukningu, er á sér stað erlendis. Breytt viðskiptakjör gagnvart útlöndum geta þó skapað undantekningu í þessu efni.

2) Varðveita verður aðlögunarhæfni verðmyndunarkerfisins, bæði að því er snertir hreyfanleik framleiðsluþáttanna og það hlutverk verðmyndunarinnar að ákvarða niðurröðun viðfangsefnanna.

3) Leitast verður við að forða meiri háttar spennu félagslegs eðlis milli hinna ýmsu tekjuhópa til þess að hindra stökkbreytingar í tekjuskiptingunni.

Með tilliti til þessara tveggja atriða, sem nefnd hafa verið í 6. lið, er unnt að samhæfa löggjöf um verðlagsmál og samkeppnishömlur hinni almennu stefnu í efnahagsmálum, þar sem megináherzlan er lögð á að afnema og vinna gegn beinum og skaðlegum samkeppnishömlum, ásamt því að skapa sem best skilyrði fyrir frjálsari verðmyndun, með því að gefa opinberar upplýsingar um verðmyndun og álagningu. Með tilliti til þess að framkvæma þessi markmið í verðlagsmálum, hafa flest lönd í Vestur-Evrópu falið meðferð þeirra mála, er varða samkeppnishömlur, sérstökum óháðum stjórnvöldum, með aðstoð sérdómstóla. Að því er snertir verðlagsákvæðanir, er aftur á móti algengt, að stofnanir á breiðari grundvelli með aðild fulltrúa atvinnuvega, launþega og neytenda, eigi þar einnig hlutdeild að.

II. Verðlagsákvæði og verðlagseftirlit á Íslandi.

a) Þróunin fram að lokum síðari heimsstyrjaldar.

Það mun hafa verið á heimsstyrjaldarárunum fyrri, að hið opinbera hefst handa um bein afskipti af verðlagi í landinu. Ástæðan var hinar miklu verðhækkanir, sem hófust þegar eftir það, að fyrri heimsstyrjöldin skall á um mánaðamótin júlí—ágúst 1914. Þannig hækkaði t. d. framfærslukostnaður um 8% frá því í júlí og þar til í október 1914. 5. október 1914 voru því gefin út bráðabirgðalög, sem heimiluðu ráðherra Íslands að láta ákveða verðlag á innlendri og útlendri nauðsynjavöru og öðrum vörum og skipa nefnd til þessa. Voru lög þessi svo staðfest á Alþingi 1915 (l. nr. 72 1915). Nefnd var svo skipuð samkvæmt lögum þessum, en ráðstafanir þær, sem hún gerði í verðlagsmálum, voru þó mjög takmarkaðar. Hún ákvað hámarks-

verð á ýmsum stöðum úti á landi, þar sem óttast var, að vöruskortur hefði í för með sér óeðlilega verðhækkun. En í Reykjavík var ekki sett hámarksverð á neina vöru fyrr en í desember 1915, og þá á mjólk, en ákvæðin stóðu aðeins einn mánuð. Engin skýr ákvæði voru í verðlagslögum frá 1914 um heimild til sekta fyrir brot. 30. desember 1915 voru því gefin út bráðabirgðalög, sem heimiluðu að ákveða sektir, og voru þau staðfest á aukabinginu 1916—17. Ári síðar eða haustið 1916, er Mjólkurfélagið hafði ákveðið mikla verðhækkun á mjólk, var aftur sett á hana hámarksverð, en sölu var þá hætt. Nokkru síðar afnam stjórnin hámarksverðið, en nefndin hætti störfum.

Á þinginu 1917 kom fram frumvarp, þar sem hinum tveim verðlagslögum var steypt saman, en það var afgreitt í efri deild með rökstuddri dagskrá, þar sem skorað var á landsstjórnina að breyta reglunum um störf verðlagsnefndar í þá átt, að hámarksverð verði ekki sett á innlenda vöru nema brýna nauðsyn bæri til, en komið á glöggu eftirliti í hverju héraði á gangverði allra lífsnauðsynja, en þó einkum innfluttrar vöru.

1917 var skipuð ný verðlagsnefnd, og fjallaði hún nær eingöngu um verð innlendrar vöru, enda voru þá taldir miklir erfiðleikar á því að ákveða hámarksverð á aðsendri vöru sökum sibreytilegra flutningsgjalda, einkum eftir það, að Þjóðverjar hófu ótakmarkaðan kafbátahernað. Vegna óánægju, sem varð út af hámarksverði á smjöri, sem nefndin ákvað, kom fram á þinginu 1917 þál.-tillaga um að skora á landsstjórnina að afnema það. Tillagan varð ekki útrædd, en hámarksverðið var afnumið þá um haustið. Á þinginu 1918 kom fram frumvarp um það, að fella verðlagslögin úr gildi, og var það rökstutt með því, að allir aðrættir á nauðsynjavörum væru komnir í hendur Landsverzlunarinnar, en afskipti verðlagsnefndar af verði innfluttrar vöru hafi ekki náð tilgangi sínum. Þetta náði þó ekki fram að ganga, en á seinna þingi var samþykktur viðauki við gildandi lög (nr. 5 1917) um heimild fyrir landsstjórnina til ýmissa ráðstafana út af Norðurálfuófriðnum, þar sem stjórninni var heimilað að ákveða, hvað mikið skuli lagt á ákveðna vöru. Verðlagsnefndirnar höfðu aldrei ákveðið hámark álagningar, heldur jafnan sett hámarksverð. En samkvæmt þessum lögum gaf stjórnin út reglugerð 19. október 1918, þar sem ákvæðin var hámarksálagning í heildsölu (5—12½%) á ýmsum vörum. Engar ráðstafanir voru hins vegar gerðar til eftirlits með því, að ákvæðunum væri hlýtt, og engin ákvæði sett um álagningu í smásölu. Landsverzlunin ákvað þó jafnan einnig smásöluálagningu á þá vöru, sem hún verzlaði með í heildsölu.

Í september 1920 var enn sett á laggirnar verðlagsnefnd, sem gerðist allathafnasöm, en þar sem verðlag fór nú aftur lækkanði, eftir að það hafði náð hámarki haustið 1920, starfaði hún aðeins skamma stund og var lögð niður í apríl 1921. Þó að lagaheimildir þær, sem landsstjórnin hafði fengið á stríðsárunum til þess að ákveða hámarksverð og hámarksálagningu, væru áfram í gildi, var þeim ekki síðan beitt. Var því ekki um opinber afskipti af verðlagi að ræða um alllangt skeið, eða þar til 1934, að sett var löggjöf um afurðasölumál landbúnaðarins. Þar sem verðlagning landbúnaðarvара hefur hins vegar ávallt verið óháð almennum verðlagsákvæðum, verður saga hennar ekki rakin nánar.

Á Alþingi 1937 var að tilhlutan atvinnuáráðherra flutt frumvarp um verðlag á almennum nauðsynjavörum. Var frumvarp þetta samþykkt á aukabingi, sem haldið var síðar á árinu, og staðfest sem l. nr. 70 1937. Samkvæmt þessum lögum skyldi ráðherra þeim, sem færi með verzlunarmál, heimilt að ákveða, að útsöluverð eða verzlunarálagning í heildsölu eða smásölu mætti ekki vera hærri en verðlagsnefnd ákvæði, en í henni skyldu eiga sæti fulltrúar frá Alþýðusambandi Íslands, Landsambandi iðnaðarmanna, Sambandi íslenzkra samvinnufélaga og Verzlunarráði Íslands, auk formanns skipaðs af ráðherra. Ráðherra skyldi ákveða og auglýsa, til hvaða vörutegunda störf nefndarinnar skyldu taka. Með þessum lögum voru afnumin þau verðlagslög, sem í gildi voru frá fyrri heimsstyrjaldarárunum.

Ástæðan til þess að löggjöf þessi var sett mun hafa verið niðurstöður athugunar, sem atvinnumálaráðherra hafði látið gera á verði ýmissa vörutegunda, en hún var sú, að álagning væri óeðlilega mikil á ýmsar vörur, einkum þær, sem innflutningur var takmarkaður á. 1938 var verðlagsnefnd síðan skipuð og tók til starfa.

Skömmu eftir að heimsstyrjöldin síðari skall á, eða 6. okt. 1939, voru gefin út bráðabirgðalög, þar sem bannað var að hækka hundraðshluta álagningar á vörur fram yfir það, sem tíðkaðist í viðkomandi vöruflokkum fyrir 1. sept. 1939, nema með sérstöku leyfi verðlagsnefndar, og staðfesti þingið 1939 þessi lög, l. nr. 14 1940. Á þessu sama þingi hafði og verið samþykkt frv. um, að valdsvið verðlagsnefndar skyldi einnig ná til umboðsverzlunar.

Á þinginu 1940 var samþykkt frumvarp um verðlag, sem flutt hafði verið að tilhlutan viðskiptamálaráðherra, l. nr. 118 1940. Komu þessi lög í stað þeirra tveggja verðlagslaga, sem áður giltu, og voru að ýmsu leyti ýtarlegri en þau. Valdsvið verðlagsnefndar skyldi nú einnig ná til taxta fyrir viðgerðir, smíði, saumaskap, o. s. frv. Í sambandi við álagningu á efni, vöru og vinnulaun, var henni heimilað að skipta landinu í verðlagssvæði, keðjuverzlun bönnuð nema án álagningar, enn fremur var bannað að halda vörum úr umferð í þeim tilgangi að fá af þeim hærri verðlunarágóða en venjulegt var, þegar þær hefðu átt að seljast, og heimilað að ákveða, að ákvarðanir um þýðingarmikla verðhækkun megi ekki koma til framkvæmda fyrr en 4 dögum eftir að verðlagsnefnd hefur verið tilkynnt um þær og henni heimilað að banna þær, þar til athugun hefði farið fram. Úr frv. var hins vegar fellt það ákvæði, að bannað væri að hækka hundraðshluta álagningar frá því, sem verið hafði fyrir 1. sept. 1939, en það ákvæði hafði eins og áður segir verið í lögunum, sem giltu áður. Samkvæmt lögum um heimild fyrir ríkisstjórnina til ráðstafana og tekjuöflunar vegna dýrtíðar og erfiðleika atvinnuveganna, sem samþykkt voru á þinginu 1941 (l. nr. 98 1941), var ríkisstjórninni heimilað að ákveða farmgjald á vörum, sem fluttar eru til landsins með íslenskum skipum, eða skipum, sem Íslendingar hafa á leigu. Þann 8. jan. 1942 voru gefin út bráðabirgðalög um gerðardóm í kaupgjalds- og verðlagsmálum. Samkvæmt þeim skyldi skipa 5 manna gerðardóm, og skyldu allar breytingar á kaupi frá því, sem verið hafði 1941, leggjast undir úrskurð hans og hann þá fylgja þeirri meginreglu, að eigi megi greiða herra grunnkaup en greitt var 1941, en honum þó heimilað að úrskurða breytingar til samræmingar og lagfæringar, ef sérstaklega stæði á. Verkföll og verkbönn voru bönnuð. Ríkisstjórnin skyldi gefa út skrá um nauðsynjavörur, sem óheimilt væri að selja við herra verði en í árslok 1941, og þær vörur, sem ekki mætti leggja meira á en þá var gert. Gerðardómnum skyldi samt heimilt að úrskurða breytingar á verði slíkra vara, að fengnum tillögum verðlagsnefndar. Bannað var að hækka farmgjöld, nema með samþykki gerðardómsins og honum heimilað að ákveða verðlag á innlendum iðnaðarvörum og ákveða taxta fyrir viðgerðir, smíði, saumaskap, prentun o. þ. u. l. í sambandi við álagningu á efnivöru og vinnu. Á fyrsta þinginu 1942, sem fékk bráðabirgðalögin til meðferðar, voru gerðar á þeim nokkrar breytingar. Skyldi gerðardómurinn heita dómnefnd í kaupgjalds- og verðlagsmálum, og voru meginatriði verðlagslaganna felld inn í lögin og dómnefndinni falið hlutverk verðlagsnefndarinnar, en verðlagslögin frá 1940 (l. nr. 118 1940, sbr. hér að framan) afnumin meðan lögin giltu. Allar verðlagsákvarðanir skyldu haldast, þar til dómnefndin gerði breytingar á þeim.

Á aukþingi, sem haldið var sumarið 1942, lagði ríkisstjórnin fram frv. um dómnefnd í verðlagsmálum, en samkvæmt því voru afskipti nefndarinnar af kaupgjaldsmálum og verðlagi landbúnaðarafurða sem og ákvæðin um kaupfestinguna felld niður. Var frv. þetta samþykkt.

Á síðara aukþingi, sem haldið var eftir kosningar í október 1942, bar utanþingsstjórnin, sem mynduð var í des. 1942, fram frv. um breytingar á dómnefndarlögunum, sem samþykkt var með nokkrum breytingum sem l. nr. 99 1942. Gat ríkis-

stjórnin samkvæmt því ákveðið með auglýsingu, að ekki mætti án leyfis dómnefndarinnar hækka verð á nokkurri vöru, farmgjöldum, gjaldi fyrir viðgerðir, saumaskap, prentun og öðru slíku frá því sem lægst var á hverjum stað 18. des. 1942. Ríkisstjórninni voru heimiluð afskipti af ákvörðunum dómnefndarinnar og svo kveðið á, að hún skyldi ekki einungis hafa vald til verðlagsákvæðana þeirra, sem lög in tilgreindu, heldur og skyldu til þeirra.

Skömmu eftir nýár 1943 flutti ríkisstjórnin frv. til laga um verðlag, sem náði samþykki sem l. nr. 3 1943. Var með þeim nýrri skipan komið á verðlagseftirlitið. Dómnefndarlögin voru felld úr gildi, en 5 manna viðskiptaráði, skipuðu af ríkisstjórninni, m. a. falið vald til verðlagsráðstafana og verðlagseftirlits. Þegar ráðið fjallaði um verðlagsmál, skyldu tveir þó jafnan víkja sæti, en aðrir tveir koma í þeirra stað samkvæmt ákvörðunum ríkisstjórnarinnar. Valdsvið verðlagsyfirvaldanna var enn aukið og tók nú raunverulega til allrar vöru nema landbúnaðarafurðanna. Laun fyrir verk, sem ákveðin hafa verið með samningum stéttarféлага, voru og undanþegin ákvæðum laganna. Þá skyldi ríkisstjórnin skipa verðlagsstjóra, sem geri tillögur til viðskiptaráðs um verðlagsákvæði og hefur á hendi framkvæmd þeirra og eftirlit með, að þeim sé hlýtt. Bannað var að hækka verð á nokkru því, sem háð væri verðlagseftirliti, nema með leyfi viðskiptaráðs.

b) Þróunin frá lokum síðari heimsstyrjaldarinnar.

Með verðlagslögnum frá 1943 verða þáttaskil í sögu verðlagseftirlitsins hér á landi, þannig að það var þá gert allmiklu viðtækara en áður hafði verið og framkvæmd þess komið í fastara form. Síðustu tvö styrjaldarárin mátti segja, að öll sú vara og þjónusta, sem verðlagseftirlitið hafði heimild til þess að hafa afskipti af, væri háð verðlagsákvæðum, og var jafnvel svo langt gengið í því efni að taka bókaútgáfu undir verðlagsákvæði, svo umdeilanlegt sem slíkt er. Var þeirri stefnu í verðlagsmálum, sem mörkuð var með þessum lögum, haldið óbreyttri fram til ársins 1950, en þá var tekin upp önnur stefna, eins og nánar verður getið um. Með l. nr. 70 1947 um fjárhagsráð, innflutningsverzlun og verðlagseftirlit, var hins vegar gerð sú breyting á fyrirkomulagi verðlagsmála, að þau skyldu eftirleiðis heyra undir svokallaða viðskiptanefnd, sem var deild í fjárhagsráði, og fjallaði hún auk verðlagseftirlitsins um innflutnings- og gjaldeyrismál. Viðskiptanefnd var skipuð 5 mönnum, og var felld niður sú regla, að tveir nefndarmanna skyldu víkja sæti, er fjallað var um verðlagsmál. Samkvæmt ákvæði í hinum nýju lögum skyldi miða verðlagsákvæði við þörf þeirra fyrirtækja, er hefðu vel skipulagðan og hagkvæman rekstur. Að öðru leyti var ekki um breytta stefnu í verðlagsmálum að ræða.

Á Alþingi 1950 voru sett ný lög um verðlag, verðlagseftirlit og verðlagsdóm (l. nr. 35 1950). Samkvæmt þeim skyldi ríkisstjórnin skipa sérstakan verðgæzlustjóra samkvæmt tilnefningu 7 manna nefndar, er eftirtalin samtök ættu hvert um sig einn fulltrúa í: Alþýðusamband Íslands, Bandalag starfsmanna ríkis og bæja, Farmanna- og fiskimannasamband Íslands, Kvenfélagasamband Íslands, Landssamband iðnaðarmanna, Landssamband ísl. útvegsmanna og Stéttarsamband bænda. Skyldi verðgæzlustjóri ráða starfsmenn sína og trúnaðarmenn í samráði við nefndina. Á þennan hátt var allt eftirlit með verðlagi falið samtökum neytenda, en allar ákvarðanir í verðlagsmálum skyldu teknar af fjárhagsráði eða sérstökum trúnaðarmanni þess. Þessi tvískipting stóð þó ekki nema um þriggja ára skeið, en þá var starf trúnaðarmanns falið verðgæzlustjóra og embætti hans þá orðið samsvarandi því, sem embætti verðlagsstjóra hafði verið áður, þótt embættisheitinu væri ekki breytt fyrr en síðar. Auk þess að hafa eftirlit með því, að verðlagsákvæðum fjárhagsráðs væri hlýtt, skyldi hann „vekja athygli fjárhagsráðs á því, ef sams konar eða svipuð vara er löglega seld með mismunandi verði, svo að fjárhagsráð geti beint innkaupum þangað, sem þau eru hagkvæmust.“ Enn fremur var verðgæzlustjóra skylt að gera rækilegan

samanburð á verðlagi og gæðum íslenzkra iðnaðarvara og sams konar vara, sem hægt er að fá erlendis frá.

Það var og nýmæli í lögum þessum, að komið skyldi á fót í kaupstöðum landsins sérstökum dómstól, er verðlagsdómur nefndist, er rannsaka skyldi mál út af verðlagsbrotum. Í verðlagsdómi skyldu eiga sæti 2 menn, hlutaðeigandi héraðsdómari og meðdómari, er tilnefndur skyldi af 7 manna nefnd þeirri, er tilnefna skyldi verðgæzlustjóra, svo sem áður var getið. Í Reykjavík skyldi sakadómari vera formaður verðlagsdóms. Að öðru leyti höfðu verðlagsyfirvöld sömu heimildir og samkvæmt eldri lögum til afskipta af verðlagi, en í framkvæmd var nú breytt um stefnu, þannig að þein verðlagsákvæði voru að verulegu leyti afnumin, en í þess stað treyst á verðgæzlu og verðlagseftirlit samkvæmt þeim ákvæðum laganna, er rakin hafa verið.

Til aukins aðhalds í þessum efnun voru í ársbyrjun 1953 sett lög um viðauka við verðlagslögin frá 1950 (l. nr. 22 1953), þar sem verðgæzlustjóra var m. a. gert skylt að birta nöfn þeirra, sem verða uppvísir að óhóflegri álagningu á vöru eða þjónustu, sem frjálst verðlag er á.

Enn fremur skyldi verðgæzlustjóri mánaðarlega birta skýrslu, er sýni hæsta og lægsta verð á helztu nauðsynjavörum, sem framfærsluvísitalan byggist á, og á þriggja mánaða fresti skýrslu, er sýni hæsta og lægsta útsöluverð á aðaltegundum byggingarefnis í Reykjavík og Hafnarfirði. Jafnframt skyldi verðgæzlustjóri afla upplýsinga um útsöluverð sömu vörutegunda á helztu verzlunarstöðum annars staðar á landinu, og birta tvisvar á ári skýrslu, er sýni hæsta og lægsta útsöluverð þar á þessum vörum.

Samkvæmt lögum nr. 88 1953 um skipan innflutnings- og gjaldeyrismála o. fl. voru fjárhagsráð og viðskiptanefnd lögð niður, en verkefni þeirra voru falin sérstakri innflutningsskrifstofu, er tveir menn skyldu veita forstöðu. Skyldu þeir þá einnig fara með verðlagsákvæðanir, að fengnum tillögum verðgæzlustjóra, er eins og áður skyldi sjá um framkvæmd verðgæzlu og verðlagseftirlits.

Ný ríkisstjórn, er tók við völdum eftir kosningarnar sumarið 1956, gaf út bráðabirgðalög í ágústmánuði, þar sem kaupgjaldsvísitala var fest til áramóta, en jafnframt voru bannaðar allar verðhækkanir, svo og hækkun álagningar. Innflutningsskrifstofan gat þó veitt undanþágu, ef sérstaklega stóð á. Bráðabirgðalögin skyldu gilda til ársloka 1956, og voru þau staðfest á Alþingi því, sem kom saman um haustið. Jafnframt voru gefin út bráðabirgðalög þess efnis, að forstöðumönnum Innflutningsskrifstofunnar var fjölgað úr 2 í 4, og hlutu þau einnig staðfestingu Alþingis. Í árslok 1956 voru sett lög um útflutningssjóð o. fl. (l. nr. 86 1956). Samkvæmt þeim var bannað að hækka söluverð á öllum vörum, sem fluttar voru til landsins eða framléiddar innanlands fyrir gildistöku laganna, og fyrstu þrjá mánuðina eftir gildistöku þeirra voru bannaðar allar hækkanir á vöru og þjónustu, nema samþykki Innflutningsskrifstofunnar kæmi til. Var hann þetta enn framlengt að þessum 3 mánuðum liðnum að því er snerti innlenda iðnaðarvöru og hvers konar þjónustu.

Skipaður skyldi verðlagsstjóri að nýju í stað verðgæzlustjóra og var hér nánast um nafnabreytingu að ræða, nema að því leyti að verðlagsstjórinn skyldi skipaður án tilnefningar. Stjórn Innflutningsskrifstofunnar skyldi fara með verðlagsákvæðanir í samráði við verðlagsstjóra. Þein verðlagsákvæði voru nú tekin upp að nýju, þannig að í febrúar 1957 voru sett ákvæði um hámarksálagningu bæði í heildsölu og smásölu hvað snerti flestar innfluttar vörur. Árið 1960 var sett ný löggjöf um verðlagsmál (l. nr. 54 1960). Helztu breytingar frá þágildandi lögum voru þessar: Með verðlagsákvæðanir skyldi fara sex manna nefnd, verðlagsnefnd. Formaður hennar skyldi vera ráðuneytisstjórinn í viðskiptamálaráðuneytinu, en hinir 5 nefndarmennirnir skyldu kosnir hlutbundinni kosningu af sameinuðu Alþingi, þegar eftir gildistöku laganna, en síðan eftir hverjar Alþingiskosningar. Hver nefndarmaður skyldi tilnefna varamann. Af atkvæða skyldi ráða úrslitum mála, en væru atkvæði jöfn, skyldi atkvæði formanns ráða úrslitum. Að öðru leyti voru ákvæði laganna um starfssvið

verðlagsnefndar svo og verðlagsstjóra, er skipaður skyldi af ráðherra þeim, er með verðlagsmál fer, í meginatriðum óbreytt, svo og eldri ákvæði um verðlagsdóma, en meðdómendur í þeim skyldu nú tilnefndir af 3 manna nefnd, skipaðri fulltrúum Alþýðusambands Íslands, Bandalags starfsmanna ríkis og bæja og Stéttarsambands bænda. Næstu ár á eftir varð þó töluverð stefnubreyting í verðlagsmálum, þannig að hein verðlagsákvæði voru í allviðtækum mæli afnumin, en verðlagsstjóra þó falið eftirlit með allri verðlagningu, einnig á þeirri vöru og þjónustu, sem undanþegin var ákvæðum. Innflutningur var og að mestu gefinn frjáls frá árinu 1961.

Með lögum um heimild til verðstöðvunar, er samþykkt voru á Alþingi skömmu fyrir júl 1966, var ríkisstjórninni heimilað að ákveða, að verð á hvers konar vöru megi ekki vera hærra en það var 15. nóvember 1966, nema með samþykki hlutaðeigandi yfirvalda, og mega þau þá ekki leyfa neina hækkun á vöruverði, nema þau telji hana óhjákvæmilega, svo sem vegna hækkunar á tollverði innfluttrar vöru. Leyfi til slíkrar verðhækkunar skal vera háð samþykki ríkisstjórnarinnar. Enn fremur skyldi ríkisstjórninni heimilt að ákveða, að hundraðshluti álagningar á vörum í heildsölu og smásölu megi ekki vera hærra en hann var fyrir 15. nóvember 1966. Sama skyldi gilda um umboðslaun vegna vörusölu og hvers konar álagningu, sem ákveðin var sem hundraðshluti á selda vinnu eða þjónustu.

Þessi fyrirmæli skyldu á hliðstæðan hátt taka til seldrar þjónustu og framlags í hvaða formi sem væri, þar á meðal til hvers konar þjónustu eða framlaga, sem ríki, sveitarfélög eða stofnanir þeirra, svo og aðrir opinberir aðilar, láta í té gegn gjaldi. Lög þessi skyldu vera í gildi til októberloka 1967, og voru þau þá ekki framlengd.

Í árslok 1967 var sú breyting gerð á verðlagslögnum, að verðlagsnefnd skyldi skipuð 9 mönnum, þar af skyldu 3 skipaðir samkvæmt tilnefningu Alþýðusambands Íslands, 1 samkvæmt tilnefningu Bandalags starfsmanna ríkis og bæja, 2 samkvæmt tilnefningu Vinnuveitendasambands Íslands, 1 samkvæmt tilnefningu Verzlunarráðs Íslands og 1 samkvæmt tilnefningu Sambands ísl. samvinnufélaga. Níundi maður skyldi vera ráðuneytistjórinn í viðskiptamálaráðuneytinu, og skyldi hann vera formaður nefndarinnar.

Lög þessi giltu aðeins til ársloka 1968, en hafa nú verið framlengd fyrir árið 1969. Jafnframt endurskipulagningu verðlagsnefndar voru nú tekin upp miklu strangari verðlagsákvæði en verið höfðu fyrir verðstöðvunina 1966, og verðlagsákvæðin gerð miklu viðtækari en áður, þannig að síðan hafa þau náð til flestrar þeirrar vöru og þjónustu, sem nefndin hafði heimild til afskipta af.

c) Hámarksverð eða hámarksálagning.

Nær allan þann tíma, sem heimild hefur verið til að heita verðlagsákvæðum, hefur hún náð bæði til þess að ákveða hámarksverð og hámarksálagningu, þannig að það hefur verið framkvæmdaratriði, hvort formið hefur verið á. Hámarksálagningin hefur þó verið miklu algengari og að jafnaði ríkjandi, þegar verðlagsákvæði hafa verið viðtæk.

Stundum hefur verið um að ræða „blandaða álagningu“, þ. e. auk tiltekinnar magnálagningar hefur álagning verið ákveðin sem hundraðshluti að nokkru. Á þessari reglu voru t. d. byggð ný verðlagsákvæði, er sett voru vorið 1947 og náðu til allmargra vörutegunda. T. d. má nefna, að álagning á helztu kornvörutegundir var þá ákveðin 3½% kostnaðarverðs að viðbættum 5 kr. fyrir hver 100 kg. í heildsölu, en í smásölu 8% að viðbættum 22 aorum á kg. Var þetta gert til þess að koma í veg fyrir hlutfallslega hækkun álagningar, þegar verðhækkunir yrðu, þannig að hún a. m. k. að hluta væri óbreytt að krónutali. Þegar gengisbreytingar og aðrar meiri háttar almennar verðsveiflur hafa orðið, hefur jafnan verið ákveðið, að álagning mætti ekki hækka að hundraðshluta, nema sem næmi hluta af verðhækkuninni, og stundum hefur slíkt verið lögákvæðið, svo sem eftir gengislækkunina í nóvember 1968.

Þegar verðstöðvunarlöggjöf hefur ekki verið í gildi, hefur verðlagsnefnd talið sér heimilt að leyfa hærri hundraðshlutaálagningu en ella, þegar hún taldi sannað af hálfu þeirra fyrirtækja, er um slíkt sóttu, að þau hefðu gert sérstaklega hagstæð innkaup. Á árunum 1960—66 voru þess t. d. allmörg dæmi, að þeirri heimild væri beitt. Er þetta gert til þess að koma til móts við þá gagnrýni á ákvæðum um hámarksálagningu ákveðna sem hundraðshluta, að hún sé hvatning til óhagstæðari innkaupa.

III. Athugasemdir við einstakar greinar frv.

Við 1. gr.

Talið er rétt að byrja lagabálkinn með almennri stefnuyfirlýsingu, er gefur til kynna tilgang laganna.

Með „verði“ er átt við sérhverja greiðslu, sem látin er í té fyrir vöru eða þjónustu, hvort sem slíkt nefnist þóknun, flutningsgjald, taxi eða þ. h.

Með „hagnaður“ er átt við þann hreina ágóða, sem rekstur fyrirtækis gefur af sér. Orðið hagnaður (fortjeneste) er notað í 1. gr. norsku laganna, en ekki þeirra dönsku. Þegar lögín voru til meðferðar í danska þjóðþinginu, kom það fram, að verð getur verið ósanngjarnt, annaðhvort vegna þess, að um ósanngjarnan kostnað eða álagningu sé að ræða.

Með „viðskiptaháttum“ er átt við þá skilmála, sem fyrirtæki setja fyrir afhendingu vöru eða þjónustu eða rétti til afnota slíkra gæða eða endursölu, hvort heldur slíkir skilmálar snerta verð eða álagningu, þegar um endursölu er að ræða, greiðslu- eða afhendingarskilmála, sundurgreiningu, umbúðir, auglýsingar o. s. frv. Önnur hugtök í 1. gr. verða nánar skýrð í athugasemdum við eftirfarandi frumvarpsgreinar.

Við 2. gr.

Samkvæmt frv. fjalla lögín um alla atvinnustarfsemi, hvort sem hún er á vegum einkaaðila, ríkis eða sveitarfélaga. Haft er í huga, að ákveðin atvinnustarfsemi getur lotið annarri löggjöf, og því getur verið hagkvæmt, að önnur stjórnvöld hafi með hendi eftirlit samkvæmt lögum þessum. Það verður í slíkum tilvikum háð atvikum í hverju einstöku dæmi, að hve miklu leyti hægt er að nota hinar efnislegu reglur í IV., V. og VI. kafla laganna. Sú hugsun að láta lögín einnig ná til atvinnurekstrar á vegum ríkis eða sveitarfélaga byggist á því, að með slíkri ákvörðun má tryggja sams konar grundvallarlöggjöf og samræma framkvæmd hennar á hinum ýmsu sviðum atvinnulífsins, óháð því, hvort rekstur hinna ýmsu fyrirtækja er á vegum einkaaðila eða hins opinbera.

Tekið er fram, að löggjöfin nær ekki til launa eða starfskjara, né húsaleigu. Sömu leiðis er útflutningur undanþeginn ákvæðum laganna. Til útflutnings telst jöfnum höndum, vörusala og flutningur til útlanda, sem greiddur er af erlendum aðilum, svo og sala þjónustu til erlendra aðila. Sala vöru og þjónustu til útlendinga á Íslandi telst ekki útflutningur.

Með atvinnustarfsemi er í lögum þessum átt við hvers konar efnahagslega starfsemi, hvort heldur varanlega eða tímabundna, einka- eða samvinnurekstur. Þjónusta, er opinberir aðilar veita, svo sem fræðslustarfsemi, heilbrigðisþjónusta og rekstur sjúkrahúsa, félagsmálastarfsemi o. þ. h., telst ekki atvinnustarfsemi. Aftur á móti ná lögín til samgangna og flutningastarfsemi, hvort heldur er á vegum einkaaðila eða opinberra aðila. Lögín ná ekki til starfsemi góðgerðarstofnana, þar með talin happdrætti. Góðgerðastofnanir, sem reka atvinnustarfsemi á venjulegum viðskiptagrundvelli, eru hins vegar háðar lögum.

Ríkisstjórnin sker úr vafaatriðum um það, hvort tiltekin starfsemi sé háð lögum eða ekki.

Lögin taka til hvers konar lausafjár, sem gengið getur kaupum og solum, þar með talin hvers konar flutningatæki, raforka og aðrir orkugjafar, en ekki til fasteigna.

Með þjónustu er átt við hvers konar fyrirgreiðslu og vinnu, sem gjald er tekið fyrir, þar með talin flutningastarfsemi, vöruafgreiðsla, rekstur gisti- og veitinga-húsa, efnalauga, snyrtistofa o. fl.

Við 3. gr.

Frankvæmd laganna er í höndum verðgæzluráðs, er skipað er 9 mönnum, og verðgæzluskristofu. Samkvæmt frumvarpinu er lögð áherzla á að hafa fastar reglur um skipun og tilnefningu verðgæzluráðs. Lagt er til, að viðskiptaráðherra skipi formann ráðsins án tilnefningar. Hlutlausu aðild að verðgæzluráði er reynt að tryggja með því að láta Hæstarétt skipa 2 menn og með því að mæla svo fyrir, að þeir skuli vera óháðir atvinnuhagsmunum og að öðru leyti hafa alhliða þekkingu á atvinnu- og viðskiptamálum og kunnáttu í lögum og hagfræði.

Sex meðlimir verðgæzluráðs eru skipaðir af viðskiptaráðherra, annars vegar 3 eftir sameiginlegri tilnefningu 4 samtaka atvinnuveganna og hins vegar 3 eftir tilnefningu 3 heildarsamtaka launþega og neytenda, er tilnefna hvert um sig einn mann. Talið er hagkvæmt, að fastir varamenn séu fyrir hvern mann, sem sæti á í verðgæzluráði. Þá eru ákvæði um, að ráðherra skuli skipa í ráðið án tilnefningar, ef einhver áðurgreindra aðila notfærir sér ekki rétt sinn til tilnefningar.

Við 4. gr.

Samkvæmt frv. skipa formaður og þeir tveir menn, er Hæstiréttur skipar í verðgæzluráð, 3 manna nefnd, er hefur ákvörðunarvald í þeim málum, er varða einokun og samkeppnishömlur (IV. kafli frv.). Með þessu er þó ekki lokað fyrir það skotið, að verðgæzluráð ræði slík mál. Aðalatriðið er, að ákvörðunarvald í þeim efnum er í höndum 3 manna nefndarinnar, sem þannig fær aðstöðu sér-dómstóls. Slíkt fyrirkomulag þekktist víða, t. d. í Noregi, Svíþjóð og Englandi, og að nokkru leyti í Danmörku, þar sem sérstök nefnd fjallar um kærur út af einokun (Monopolankenævnet).

3 manna nefnd getur ekki ákvarðað verð og álagningu. Slíkar ákvarðanir verða aðeins teknar af verðgæzluráði, sbr. III. kafla.

Í 2. mgr. 4. gr. eru settar reglur um hæfi þeirra, er sæti eiga í verðgæzluráði.

Ríkisstjórninni er heimilt skv. 3. mgr. 4. gr. að fela sérstökum stjórnvöldum eftirlit samkv. lögnum. Til þess að ná sem mestri samræmingu í slíkum tilvikum, er ákveðið, að þessi stjórnvöld skuli leita umsagnar verðgæzluráðs, áður en mikilvægar ákvarðanir eru teknar. Með mikilvægum ákvörðunum er átt við ákvarðanir, sem skapa ný viðhorf eða breyta þeim kjörum, er hlutaðeigandi atvinnugrein hefur búið við í verðlagsmálum, eða breyta réttarlegri aðstöðu hennar.

Við 5. gr.

Fjallar um starfslið og hlutverk verðgæzluskristofunnar.

Við 6. gr.

Ákvarðanir um upplýsingaskyldu eru samsvarandi ákvæðum í núgildandi lögum.

Við 7. gr.

Samkvæmt ákvæðum þessarar gr. laganna getur bein íhlutun um verðlagningu og álagningu átt sér stað í tvenns konar tilvikum.

Í fyrsta lagi getur íhlutun um verðákvörðun átt sér stað, þegar um samkeppnishömlur er að ræða, svo sem í IV. kafla ræðir.

Í öðru lagi getur bein íhlutun um verðlagningu átt sér stað, ef samkeppnin raunverulega — en án þess að um eiginlegar, sannanlegar samkeppnishömlur sé

að ræða — er ekki nægilega virk til þess að tryggja sanngjarna verðlagsþróun. Bein íhlutun um verðlag getur einnig átt sér stað í tilvikum, þar sem skilyrði eru fyrir ósanngjarnri þróun verðlags og álagningar frá þjóðfélagslegu sjónarmiði séð.

Verðgæzluráði er heimilt að ákveða hámarksverð og/eða hámarksálagningu. Þar sem það getur í sumum tilvikum verið óheppilegt að ákveða eiginlegt hámarksverð, gerir frv. einnig ráð fyrir þeirri leið, að verðgæzluráð geti ákveðið, að verðið skuli reiknað eftir ákveðnum reglum, þannig að hlutaðeigandi fyrirtæki geta í slíkum tilvikum ákveðið verðið sjálf. Verðgæzluráð getur loks ákveðið verðstöðvun, en aðeins um 6 mánaða tíma í einu, þar sem langvarandi verðstöðvanir eru samkvæmt fenginni reynslu erfiðar í framkvæmd, nema jafnframt sé um aðrar ráðstafanir í efnahagsmálum að ræða.

4. liður heimilar í sambandi við ákvörðun verðs og álagningar að setja reglur um flokkun, sundurgreiningu o. þ. h. á vörum. Slíkar reglur geta verið nauðsynlegar, til þess að verðákvörðun sé framkvæmanleg og virk.

Við 8. gr.

Aður en til ákvarðana skv. 7. grein kemur, skal verðgæzluráð leita annarra ráða til að binda enda á samkeppnishömlur, eins og tilgreint er í 16. gr.

Þá getur ráðið beitt ákvæðum 11. gr. til þess að efla verðsamkeppi og tryggja sanngjarna verðlagsþróun.

Ætla má, að aðgerðir í verðlagsmálum, þar sem ekki er um eiginlegar samkeppnishömlur að ræða, séu oft gerðar jafnhliða öðrum ráðstöfunum í efnahagsmálum, a. m. k. ber að leitast við að samræma verðlagsákvæði af þessu tagi, ef viðtæk eru, hinni almennu stefnu í efnahagsmálum. Í þessu ljósi ber að líta ákvæði 2. mgr., þar sem heimild til slíkrar verðlagsíhlutunar er hverju sinni gerð tímabundin.

Við 9. gr.

Ákvæði þessarar gr. heimila verðgæzluskrifstofunni að semja við fyrirtæki eða samtök þeirra um það að koma á fót verðjöfnun. Slíka verðjöfnun má framkvæma á ýmsa vegu, og tilgangurinn er að draga úr verðsveiflum, sem eru tiltölulega skammvinnar og orsakast af árstíðasveiflum eða breytingum á innflutningsverði aðkeyptrar vöru, hvort heldur þær breytingar eiga rót sína að rekja til farmgjalda eða innkaupsverðs. Verðgæzluráð skal samþykkja slíkar ráðstafanir, og skal leggja fyrir það skýrslu frá verðgæzluskrifstofunni um áhrif þeirra.

Við 10. gr.

Í þessari grein felst regla um verðútreikning, sem leggja skal til grundvallar ákvörðun og mati verðs og álagningar. 1. mgr. svarar til gildandi ákvæða verðlagslaga, en í 2. mgr. eru taldir upp þeir kostnaðarliðir, sem taka skal tillit til.

Orðin „má ekki ákvarða lægri en svo“ fela í sér lágmark, sem háð er mati. Slíkt mat yrði sumpart framkvæmt samkvæmt ákvæðum 1. mgr., en sumpart samkvæmt mati og rannsókn á tilkostnaði og afkomumöguleikum samkvæmt reikningum og áætlunum.

„Nauðsynlegur kostnaður“ er nánar skilgreindur með upptalningunni. Venjulega er gerður greinarmunur á föstum og breytilegum kostnaði, þótt ekki sé að visu hægt að draga skýrar markalínur þar á milli. Breytilegur kostnaður er kominn undir magni framleiðslu eða sölu og eru helztu þættir hans þessir:

- a) innkaup hráefna, hjálparefna eða fullunninnar vöru til endursölu og
- b) beinn vinnulaunakostnaður við vinnslu, þökkun o. s. frv.
Fastakostnaður innifelur:
- c) óbeinan framleiðslukostnað, þar með talinn vaxtakostnað vegna fjárfestingar í fastafjármunum og
- d) afskriftir.

Sem sérstakan kostnaðarflokk má nefna sölu- og afhendingarkostnað ásamt stjórnarkostnaði. Þessi kostnaðarliðir eru oft nefndir einu nafni e) „allsherjarkostnaður“.

Allsherjarkostnaður getur að nokkru leyti verið breytilegur og er m. a. háður verðmæti veltunnar (svonefndur verðmætisákværðaður kostnaður). Fjáröflunarkostnaður, þar með talinn vaxtakostnaður af öðru lánsfé en því, sem bundið er í fjárfestingu í fastafjármunum, t. d. vegna yfirdráttá, víxla o. fl., telst venjulega til allsherjarkostnaðar, enda þótt slíkur vaxtakostnaður geti verið vegna fjáröflunar til vörukaupa eða venjulegra rekstrarútgjalda. Annars er það títt, að einnig vextir vegna fjárfestingar í fastafjármunum teljist til allsherjarkostnaðar, þar sem erfitt getur verið að greina milli vaxta af lánunum, sem tekin eru í mismunandi skyni.

Hér á eftir skulu gerðar nokkrar athugasemdir um einstaka kostnaðarliði, sem að framan hafa verið taldir undir a—e.

Um a: Þegar gerður er upp kostnaður við innkaup vöru, er kostnaðarreglan að jafnaði lögð til grundvallar, og einnig er tekið tillit til kostnaðar við heimflutning vörunnar. Í vissum tilvikum, er telja má til undantekninga, getur verið réttmætt eða nauðsynlegt að reikna með endurkaupsverði, t. d. ef verðið grundvallast á skráðu markaðsverði, eða ef ekki er unnt að fylgja kostnaðarverði.

Um b: Við ákvörðun vinnulauna og hækkunar þeirra, eru kaupsamningar lagðir til grundvallar. Framlög til almannatrygginga, orlofsfé o. þ. h., er atvinnurekendur greiða, telst til umsamins kaups. Gerður er greinarmunur á almennum launum og lágmarkslaunum, og laun geta ýmist verið greidd sem ákvæðislaun eða tímakaup. Þegar um lágmarkskaup er að ræða, getur verið samið um launahækkunir til samræmis við framleiðniaukningu. Hið sama getur átt sér stað, þegar um ákvæðisvinnu er að ræða. Svo fremi sem framleiðniaukning vegur að nokkru eða öllu leyti á móti launahækkunum, er ekki ástæða til þess að taka að fullu tillit til launahækkana við ákvörðun verðsins.

Samningar um styttingu vinnutíma geta falið í sér launahækkunir, sem taka ber tillit til við verðákvæðanir, nema augljós framleiðniaukning eigi sér jafnframt stað.

Hin beinu vinnulaun á framleiðslueiningu geta verið mjög breytileg, eftir því hvers konar tækni er notuð. Í framkvæmd er ekki kleift að miða launakostnað á einingu við þá tækni, sem notuð er í hinum nýtzikulegustu og afkastamestu fyrirtækjum, þar eð slíkt hefði í för með sér, að fyrirtæki, er notuðu eldri tækni, yrðu rekin með verulegum halla. Á hinn bóginn er heldur ekki hægt að ákveða verðið svo hátt, að það skili fyrirtækjum, sem nota gamla tækni, eðlilegum hagnaði og eðlilegri ávöxtun fjármagnsins.

Um c: Óbeinum framleiðslukostnaði, sem að verulegu leyti er launakostnaður, er ekki unnt að skipta beinlínis niður á framleiðslueiningar. Auk launakostnaðar teljast til óbeins kostnaðar ýmsar aðrar tegundir kostnaðar, sem hægt er í einstökum tilvikum að gera sér grein fyrir samkvæmt fyrirliggjandi upplýsingum úr reikningum fyrirtækjanna.

Við verðákvörðun verður að skera úr ýmiss konar vandamálum.

Óbeini kostnaðurinn er oft fastur í þeim skilningi, að hann er að mestu óháður breytingum framleiðslumagns eða sölu (nýtingu afkastagetu). Hækkun framleiðslukostnaðar á einingu vegna minni sölu í bili á ekki beinlínis að gera samsvarandi verðhækkun réttmæta. Við þetta má bæta því, að fyrirtækin mundu ekki geta hækkað verð, þótt um varanlegan samdrátt í sölu sé að ræða, ef virk samkeppni er fyrir hendi. Ef samkeppni er takmörkuð, ber því að gera sér grein fyrir, hvort hin minnkaða sala með þarfleiðandi kostnaðarhækkun orsakast af því, að eftirspurnin hefur beint að skyldum vörum, sem sterkari samkeppnisaðstöðu hafa á markaðinum. Ef einingarkostnaðurinn miðast við ákveðna eðlilega sölu (þá venjulegu eða meðaltal), er hæð hans háð því, hvaða verð hefur til þessa verið ríkjandi. Ef um samkeppnishömlur er að ræða, er verðið að jafnaði herra en í frjálstri samkeppni. Salan

verður því minni og kostnaður í einingu hærrí, vegna lakari nýtingar afkastagetu.

Þegar salan vex og nýting afkastagetu verður betri, lækkar einingarkostnaðurinn. Að óbreyttu verði kemur þetta fram í auknum hreinum ágóða. Í slíkum tilvikum ber að gera sér grein fyrir því, hvort aukning sölunnar er varanleg eða tímabundin. Varanleg aukning afkastagetu getur átt rót sína að rekja til afkastaaukningar vegna hagræðingar. Slík afkastaaukning getur gert það eðlilegt að leyfa fyrirtækinu meiri afskriftir og meiri hreinan hagnað. Á hinn bóginn má einnig telja sanngjarnt, að sé um varanlega afkastaaukningu að ræða, þá lækki verðið, þannig að neytendur og þar með þjóðfélagið í heild fái hlutdeild í aukinni framleiðni.

Að því er snertir tillit til launakostnaðar, þegar framleiðniaukning á sér stað, vísast til þess, sem sagt hefur verið um b-lið hér að framan.

Svo fremi athyglinni sé ekki beint að kostnaðarþróuninni, þegar um betri nýtingu afkastagetu og afkastaaukningu er að ræða, getur slík þróun örvað til stofnunar nýrra fyrirtækja, ef um verulegar samkeppnishömlur er að ræða. Í sumum tilvikum getur þetta leitt til þess, að bæði hin gömlu og nýju fyrirtæki fá of litla nýtingu afkastagetunnar, þar eð markaðurinn er ekki nógu stór til þess, að rúm sé fyrir fleiri fyrirtæki, og ekki er að svo stöddu unnt að selja umframframleiðslu á erlendum mörkuðum.

Þegar ákveða skal óbeinan kostnað, verður að gera sér grein fyrir því, hvaða reglum skuli fylgt við að skipta honum niður. Í sumum tilvikum má í því efni miða við magn, t. d. einingu, þunga eða rúmmál. Í öðrum tilvikum má miða við verðmæti, t. d. beinan kostnað vegna hráefna að viðbættum vinnulaunum.

Engin þessara reglna, sem í framkvæmd hefur verið fylgt við skiptingu kostnaðarliða, er óbrigðul, og verður því í hverju tilviki að komast að samkomulagi um þá reglu, er fylgja skal. Ákvörðun verður háð mati, þar sem hliðsjón verður höfð af efnahagslegri aðstöðu fyrirtækjanna í heild.

Um d: Afskriftir eru sérstaklega nefndar í 10. gr., þar sem þær hafa oft mikla þýðingu fyrir afkomu fyrirtækjanna er til lengdar lætur. Afskriftir eru sérstök tegund óbeins kostnaðar, þar sem þær fela í sér, að tækin slitna eða verða úrelt frá tæknilegu og fjárhagslegu sjónarmiði. Í framkvæmd getur verið erfitt að ákveða réttmætar afskriftir, þar eð þær verður að meta á grundvelli verðmætis fjármunanna, sem aftur er háð ágóðanum er til lengdar lætur. Hægt er að setja upp margs konar reglur um mat afskrifta, án þess að neinu verði slegið föstu um það, hvaða aðferð sé sú réttasta.

Í framkvæmdinni verður þó oft að byggja á hinu bókfærða verðmæti fjármuna og nota reglur skattayfirvalda um ákvörðun afskrifta. En slík ákvörðun er mati háð, þar sem taka verður tillit til efnahagslegrar aðstöðu fyrirtækjanna í heild. Sérstaklega má nefna afskriftir vörubirgða, þar sem taka verður tillit til birgðabreytinga áður en niðurstöður reikninga fyrirtækis verða metnar, þannig að raunverulegt kostnaðarverð birgða komi í ljós í reikningunum.

Um e: Allsherjarkostnaður, sem eins og áður er getið er fólgin í sölu- og afhendingarkostnaði ásamt stjórnarkostnaði, er einnig óbeinn kostnaður og vísast þar til þess, sem sagt hefur verið hér að framan um c-lið. Um þennan kostnaðarflokk kemur það stundum til álita, að hve miklu leyti skuli taka tillit til auglýsingakostnaðar ásamt afslætti og verðbótum, þar eð þessar þrjár tegundir kostnaðar hafa áhrif á söluskilyrði á seinni stigum sölunnar og gefa þannig tilefni til sérstakrar ihugunar.

Hér á eftir verður rætt um hreinan hagnað.

Svo er kveðið á í 10. gr., að fyrirtæki skuli fá greiddan **sanngjarnan, hreinan hagnað**, þegar tekið til tillit til **áhættunnar** við framleiðslu vörunnar og sölu.

Með hreinum hagnaði er átt við þá peningaupphæð, sem rekstur fyrirtækisins skilar, eftir að allur kostnaður hefur verið greiddur. Hreinn ágóði miðast við tiltekið tímabil, venjulega árið. Áður en hreinn ágóði er ákvarðaður, er oft eðlilegt að meta sérstaklega laun eiganda fyrir eigin vinnu í þágu framleiðslunnar, t. d. í handiðnaði það sveinskaup, sem meistarinn sjálfur fær við vinnu að framleiðslu-

störfum. Að öðru leyti felst í hreinum hagnaði greiddir tekjuskattar, arður, sérstök þóknun til stjórnar og starfsliðs o. þ. h.

Mat á hreinum hagnaði getur miðast við: 1) heildarfjármagn, sem fest er í fyrirtækinu, 2) eigið fé í fyrirtækinu eða 3) veltu fyrirtækisins. Ef miðað er við heildarfjármagn verður að bæta við hreinan hagnað, sem þannig er ákvarðaður, greiddum vöxtum af lánsfé til þess að geta metið fjárhagslega afkomu fyrirtækisins í heild.

Ef miðað er við eigið fé, þegar hreinn hagnaður er metinn, verður að hafa hugfast, að hlutfallið milli eigin fjár og lánsfjár, getur haft mikil áhrif á þá hundraðstölu, sem hreinn hagnaður nemur, miðað við eigið fé.

Þar sem hreinn hagnaður í hlutfalli við heildarfjármagn eða eigið fé er grundvöllur fyrir mati á arðsemi fjárfestingar, sem lagt hefur verið í, og frá sjónarmiði fyrirtækisins á því, hvort hugsanleg ný fjárfesting sé skynsamleg, gefur hreinn hagnaður í hlutfalli við veltu ekki beina vísbendingu um það, hversu meta skuli hagnaðinn. Í framkvæmdinni er þó oft hægt að miða við hreinan hagnað í hlutfalli við veltu, einkum við samanburð milli fyrirtækja.

Hér á eftir skulu gerðar nokkrar athugasemdir um það, hversu framkvæma megi reglu 10. gr. um verðútreikning.

Þegar reglur laganna um verðákvörðun koma til framkvæmda, verður að jafnaði byggt á gildandi verði, sem óskað er hækkunar á vegna kostnaðarhækkunar. Í sjaldgæfari tilvikum — a. m. k. á þenslutímum eins og verið hafa að undanfögnu — getur verið um það að ræða að lækka verðið. Rétt er að gera sér grein fyrir því, að í framkvæmdinni er auðveldara að halda aftur af verðhækkunum með gagnrýninni afstöðu til kostnaðarhækkana, sem haldið er fram, að orðið hafi, en að krefjast lækkunar frá gildandi verði. Mat á verðlagi, kostnaðarhækkunum og hreinum ágóða, verður eftir því sem unnt er að byggja á reikningum, hvort heldur er frá einokunarfyrirtækjum, ráðandi fyrirtækjum á markaðinum, eða úrtaki fyrirtækja í greininni. Þegar óskað er eftir verðhækkunum, er mikilvægt við ákvörðun verðsins að leitast við að meta kostnaðarhækkunarir og áhrif þeirra á hreinan hagnað. Þegar til meðferðar eru mál einokunarfyrirtækja og einstakra fyrirtækja, er ráðandi eru á markaðinum, er mikilvægt að geta á grundvelli reikninga framkvæmt mat á efnahagslegri aðstöðu fyrirtækisins í heild, þar sem eðlileg velta er lögð til grundvallar bæði mati á hreinum hagnaði og einingarkostnaði.

Þegar um nýja fjárfestingu er að ræða, er oft nauðsynlegt að ræða sérstaklega afskriftir og tillit til þeirra við verðákvörðun, þar sem fjárfestingin hefur að jafnaði í för með sér afkastaaukningu, sem að öllu eða nokkru leyti kemur fram í lægra verði, jafnvel þótt fyrirtækið öðlist um leið meiri hreinan hagnað.

Oft er erfitt að dæma um verð, sem ákveðið er með samningum eða samþykktum gerðum af samtökum fyrirtækjanna í hlutaðeigandi atvinnugrein. Þetta stafar af því, að fyrirtæki eru mismunandi stór, nota mismunandi tækni og hafa mismunandi tilkostnað. Samanburður rekstrarreikninga slíkra fyrirtækja getur verið erfiður, ef yfirleitt er hægt að fá slíka reikninga. Ef máltölur (normtalsmateriale) eru fyrir hendi, má styðjast við þær, en að öðrum kosti verður um matsatriði að ræða, þar sem einkum ber að hafa hliðsjón af breytingum í sölu. Ef salan vex, verður kostnaðarhækkunin að nokkru bætt sjálfkrafa vegna söluaukningar.

Sú grundvallarregla, er fylgja ber við verðákvörðun fyrir tiltekna starfsgrein í heild, er að miða við verð í frjálsri samkeppni, þar eð hærra verð getur leitt til offjölgunar í greininni, þ. e., að fyrirtækin verði fleiri en nauðsyn ber til. Ef slíkk offjölgun á sér stað, verður sala einstakra fyrirtækja of lítil og tilkostnaðurinn tiltölulega of mikill. Slíkt leiðir svo von bráðar til þess, að kröfur koma fram um hærra verð. Það er m. a. þetta sjónarmið, sem liggur því að baki, að í Noregi liggur almennt bann við samningum um verð, og í Danmörku er í framkvæmd

leitazt við að breyta slíkum samningum þannig, að þeir séu leiðbeinandi, en ekki bindandi.

Samkvæmt 19. grein frv. eru samningar um ófrávíkjanlegt lágmarksverð bannaðir, en hægt er að veita undanþágur frá slíku, sbr. 2. mgr. 19. gr. Hins vegar eru slíkir samningar leyfðir, ef verðið er aðeins til leiðbeiningar. Þar sem um samkeppnishömlur er að ræða, ef slíkt lágmarksverð, hvort heldur er bindandi eða leiðbeinandi, er leyft, er samkvæmt 15. gr. hægt að ákveða, að slíkt verð megi ekki hækka, nema með leyfi. Ákvörðun um umsóknir um slíkar verðhækkningar ber og að taka samkvæmt ákvæðum 10. gr.

Við meðferð slíkra mála skal lögð á það áherzla, að sá kostnaður, sem greiðist af vergum hagnaði, er aðeins að nokkru leyti háður innkaupsverði. Í þessu felst, að lækkun hundraðstölu vergrar álagningar getur orðið nauðsynleg, ef innkaupsverð hækkar. Í framkvæmd getur oft orðið örðugt að framfylgja slíkum hugsunarhætti kerfisbundið, en hins vegar getur ógagnrýnin afstaða til óbreyttrar hundraðstölu vergrar álagningar haft mikilvægar afleiðingar í för með sér, m. a. í mynd offjölgunar í atvinnugreininni og skekkju og ósamræmis í ákvörðun verðs og álagningar. Í mörgum löndum er til mikill bókakostur, er um þessi vandamál fjallar. Niðurstaða athugana á því vandamáli, sem hið ófrávíkjanlega lágmarksverð skapar, hefur jafnan orðið sú að banna það.

Við 11. gr.

Tilgangur þess að fela verðgæzluskrifstofunni að gera athuganir og birta greinargerðir og fréttatilkynningar er sá, að með því er hægt að örva samkeppni í verðmynduninni.

Slíkar rannsóknir krefjast vissrar tækni, sem smám saman má tileinka sér eftir því sem reynsla vex. Niðurstöður rannsókna af þessu tagi, sem birtar hafa verið í Danmörku, Noregi og Svíþjóð, gætu e. t. v. verið til nokkurrar leiðbeiningar.

Við 12. gr.

Nokkrar skilgreiningar hugtaka.

Með einokunarfyrirtækjum er átt við fyrirtæki, sem eru þau einu, er bjóða fram ákveðna vöru eða þjónustu á markaðnum.

Með ráðandi fyrirtækjum er átt við fyrirtæki, sem ráða svo miklum hluta framboðs vöru eða þjónustu, að verð þess markar stefnuna í því efni og önnur fyrirtæki fylgja því, eða skilmálar þeir, er fyrirtækið setur varðandi sölu, endursölu, afhendingarskilmála o. fl., verða öðrum til viðmiðunar. Ákvarðanir einstakra fyrirtækja um samkeppnishömlur snerta viðskiptaskilmála, sem ætlað er að hafa áhrif á endursölu á síðari stigum, svo sem með því að ákveða ófrávíkjanlegt lágmarksverð, afslátt, auglýsingar o. fl.

Með samkeppnishömlum er átt við ákveðin markaðs- eða samkeppnisskilyrði, eða markaðsaðstæður, sem eru millistig milli algerrar einokunar og fullkomlega frjálsrar samkeppni.

Hvorugt þetta kemur fyrir í hreinni mynd. Algjör einokun merkir, að einn aðili ráði framboði allrar vöru og þjónustu. Fullkomlega frjáls samkeppni merkir, að enginn seljandi hafi nein áhrif á verðið. Allir seljendur verða að láta sér nægja það verð, sem á markaðnum myndast. Það næsta, sem komið verður frjálsri samkeppni í reyndinni er torgsala og uppboð, þar sem seljendurnir verða að sætta sig við það verð, sem kaupendurnir vilja greiða, ef viðskipti eiga að geta átt sér stað.

Af þessu leiðir, að hin algengasta tegund markaðar einkennist meira eða minna af takmarkaðri samkeppni.

Samkeppnishömlum er oft skipt niður í mismunandi tegundir, og skulu nokkrar þær helztu nefndar hér á eftir.

Einokunarfyrirtæki og markaðsráðandi fyrirtæki, svo sem nefnt hefur verið hér að framan, geta verið í mynd samruna eða samsteypu. Um samruna (fusion) er að ræða, þegar fleiri fyrirtæki renna saman í eitt. Samsteypa fyrirtækja getur einnig átt sér stað á þann hátt, að fleiri hlutafélög eða önnur fyrirtæki eða þröngur hringur einstaklinga eignast hlutabréf eða önnur fjárhagsleg ítök í öðrum fyrirtækjum. Mætti kalla slíkt **samsteypu** (koncern).

Samruni eða samsteypa getur byggzt upp lárétt eða lóðrétt. Þegar um hina láréttu tegund er að ræða, er með því átt við samstarf fyrirtækja á sama framleiðslustigi, t. d. milli fleiri skóverksmiðja. Sem dæmi um hina lóðréttu tegund mætti nefna það, ef sementsverksmiðja og steinsteypufyrirtæki renna saman. Samsteypan getur einnig snert framleiðslu, heildsölu og smásölu, þannig að verksmiðjan á eða ræður þeim fyrirtækjum, er annast dreifingu í heildsölu og/eða smásölu.

Samningar eða samþykktir, sem takmarka samkeppni, geta eins og samsteypur verið ýmist af hinni láréttu eða lóðréttu tegund.

Láréttir samningar eru milli aðila á sama viðskiptastigi í framleiðslu eða verzlun. Stundum geta láréttir samningar jafnframt haft „lóðréttan“ tilgang, ef t. d. er um það samið, að fast verð skuli gilda á næsta viðskiptastigi (sameiginlega ákveðið fast lágmarksverð).

Lóðréttir samningar eru gerðir milli aðila frá mismunandi viðskiptastigum, t. d. milli innflytjenda og smásala.

Ef samkeppnishömlum hefur verið komið á af félagssamtökum innan tiltekinnar atvinnugreinar, með ákvæðum í lögum þeirra eða samkvæmt ákvörðunum aðalfundar eða stjórnar, nefnist það „samþykktir“. Slíkar samþykktir hafa þann tilgang að binda aðila að samtökunum varðandi verðákvæðanir þeirra o. fl. eða vera þeim til leiðbeiningar í því efni. Stundum ákveða slík samtök ströng refsíákvæði fyrir brot gegn samþykktum um samkeppnishömlur, og getur stjórn, aðalfundur eða sérstök dómnefnd dæmt til slíkra refsinga. Slíkum refsiaðgerðum verður þó ekki eða mjög sjaldan framfylgt við venjulega dómstóla.

Samþykktir geta verið af láréttri tegund, þ. e. a. s., ef þær snerta aðeins samkeppni milli aðila að samtökunum. Ef um lóðréttar samþykktir er að ræða, en þær eru einnig til, þá er með því átt við samkeppnishömlur, sem aðilar að samtökunum skulu fyrirskipa eða beina til fyrirtækja á seinni viðskiptastigum að fylgja, t. d. þannig, að aðilum að samtökunum er gert skylt að ákvarða endursöluverð á næsta viðskiptastigi (brúttóverð, sbr. hér að framan).

Samkeppnishömlur þær, sem getið hefur verið hér að framan, geta verið í ýms-um myndum, og skal dregið á þær helztu hér á eftir.

Verðsamkeppni er hægt að takmarka beinlínis með því að ákveða lágmarksverð eða fast verð, sem hvorki má víkja frá til hækkunar né lækkunar. Lágmarksverð getur verið bindandi eða leiðbeinandi. Hin lóðréttu tegund verðákvæðana nefnist brúttóverð. Ef því er ekki fylgt, getur verið, að afhending verði stöðvuð, annaðhvort með ákvörðun eins fyrirtækis eða samkvæmt samningum eða samþykktum samtaka fyrirtækjanna.

Verðinu getur einnig verið stjórnað með samningum, samþykktum eða ákvörðunum um að nota ákveðnar aðferðir við verðútreikning, t. d. að ákveða tiltekna verga álagningu. Í handiðnaðargreinum er algengt, að fyrirmæli séu þannig gefin um verðútreikning. Að öðru leyti er algengt í byggingariðnaði og meðal verktaka að gera víðtækar samþykktir eða hafa samtök um útreikning tilboða og fleira í því sambandi. Slíkar reglur má kanna, meta og hlutast til um í samræmi við ákvæði laganna um samkeppnishömlur.

Norsku verðlagslögin ákveða, að fyrirtæki, sem aðilar eru að samtökum um verðákvörðun tilboða eða skilmála, er að þeim lúta, skuli gefa þeim, er bjóða út, upplýsingar um það, í hverju ihlutun samtakanna sé fólgin. Í Svíþjóð banna lögin

um samkeppnishömlur hringamyndun meðal verktaka. Banninu fylgir refsíabýrgð. Í Danmörku tóku ný lög um útboð og tilboð gildi 1. jan. 1967. Lögin, sem eru viðauki við einokunarlögin, fela í sér ýmis bönn gegn samkeppnishömlum í byggingariðnaði og meðal verktaka.

Samkeppni getur verið takmörkuð með ýmiss konar samningum um skiptingu markaðarins.

Með kvótasamningum fær hver aðili að slíkum samningum sinn ákveðna hluta af markaðnum. Markaðnum er einnig hægt að skipta þannig, að hver aðili fái sitt markaðssvæði eða viðskiptavinum. Enn fremur geta samkeppnishömlur verið fólgnar í reglum um vörugæði, vörugreiningu, afslátt, auglýsingar og önnur samkeppnistæki.

Sérhæfingarsamningar eru í því fólgnir, að fyrirtæki, sem áður hafa framleitt eða verzlað með ýmsar mismunandi vörur, gera samning um það að skipta milli sín vörutegundum, þannig að einstök fyrirtæki hætta við tilteknar vörur, en fá í þess stað alla eða stærri hlutdeild en áður í framleiðslu eða verzlun með aðrar vörutegundir.

Samningar og samþykktir um mismunun fjalla um eftirlit með stofnun nýrra fyrirtækja, útilokun, sérafslátt, viðskiptabann (boycot) o. þ. h. Með eftirliti með stofnun nýrra fyrirtækja er átt við það, að ákvæði eru sett um það, hvaða skilyrði ný fyrirtæki skuli uppfylla til þess að viðskipti við þau séu heimilud. Skilyrði þau, sem þannig eru ákveðin, geta snert legu fyrirtækjanna (verzlananna), útlit þeirra, útbúnað, lánstraust, aðild að samtökum fyrirtækja í greininni á umræddum stað o. s. frv.

Með **útilokun** (eksklusivitet) er átt við það, að afhending á sér ekki stað til ákveðinna tegunda fyrirtækja, er endursölu annast, eða slík fyrirtæki kaupa aðeins af tilteknum aðilum. Útilokun getur ákvarðast einhliða af seljanda eða kaupanda eða gagnkvæmt, þ. e. a. s. seljendur og kaupendur koma sér saman um að hafa aðeins viðskipti hvorir við aðra.

Með **sérafslætti** er við það átt, að mismunandi verð eða afslættir eru ákvarðaðir gagnvart sams konar hópum kaupenda. Slíkir mismunandi innkaupaskilmálar geta einnig snert önnur atriði en verð og afslátt, svo sem greiðslu- og afhendingarskilmála, mismunandi kjör varðandi afhent vörumagn, gæði, sundurgreiningu o. fl.

Með **viðskiptabanni** (boycot) er átt við það, að neitað er um vöruafhengingu til einstakra fyrirtækja eða tegunda fyrirtækja.

Eftirlit með stofnun fyrirtækja, útilokun, sérafsláttur, viðskiptabann o. fl. geta líka verið framkvæmd af einokunarfyrirtækjum og markaðsráðandi fyrirtækjum og komið fram í viðskiptaskilmálum þeirra eða ákvörðunum gagnvart aðilum á síðari viðskiptastigum.

Jafnvel þótt ekki séu til einokunarfyrirtæki, markaðsráðandi fyrirtæki, ákvarðanir, samningar eða samþykktir, getur samkeppni þó verið takmörkuð.

Ef fleiri aðilar bjóða fram vöru á markaði, án þess hægt sé að segja, að nokkur einstakur sé ráðandi, getur þó verið, að einn aðili hafi verðleiðsögu, þannig að aðrir aðilar fylgi í reynd því verði, er hann ákveður. Það þarf ekki ávallt að vera stærsta fyrirtækið, er verðleiðsögu hefur með höndum. Jafnvel þótt ekki sé um verðleiðsögu að ræða, getur þó ríkt ástand, sem kalla mætti „vopnað hlutleysi“. Verðbreytingar eru tregar. Ef eftirspurn eða kostnaður breytist, laga fyrirtækin sig gjarnan að slíku með öðrum samkeppnistækjum, svo sem breytingum á afslætti, auglýsingastarfsemi og veittri þjónustu, en verði er haldið óbreyttu. Slíkt ástand, sem stundum er kallað óvirk samkeppni, getur stundum haldizt langan tíma, en í öðrum tilvikum getur skollid á verðstríð.

Hin óvirka samkeppni, sem hér hefur verið rætt um, getur komizt á fót fyrir atbeina sameiginlegra stjórna fyrirtækjanna, eða verið studd af þeim, eða þá blátt áfram, að um þegjandi samkomulag er að ræða. Á óvirkri samkeppni eða þegjandi

samkomulagi um að heyja ekki verðsamkeppni er erfitt að vinna bug með öðrum beinum ráðstöfunum en ákvörðun verðs eða álagningar, sem oft getur þó reynzt óheppilegt. Rannsókn og birting verðs og álagningar, sérstaklega upplýsingar um mismunandi verð og álagningu, getur leitt til vökullar gagnrýni á verðlag og stundum orðið seljendum hvöt til þess að hefja verðsamkeppni.

Reglur um tilkynningu.

Samkvæmt 12. gr. frv. getur þriggja manna nefndin krafizt þess, að einokunarfyrirtæki, markaðsráðandi fyrirtæki, samningar og samþykktir séu tilkynnt verðgæzluskristofunni.

Tilgangur tilkynningarskyldu er sumpart að skapa verðgæzluskristofunni grundvöll til rannsókna og mats á samkeppnisaðstöðunni, sumpart að gera samkeppnishömlur í atvinnulifinu opinberar. Hið síðastnefnda er framkvæmt með því að gera tilkynningarnar öllum aðgengilegar, sbr. ákvæði 14. gr. um það atriði.

Þegar lagt er til í 12. gr., að tilkynning þurfi aðeins að eiga sér stað, ef fram kemur um það krafa, í stað þess að fyrirskipa tilkynningarskyldu eins og í mörgum öðrum löndum, þá byggist það á því, að bein tilkynningarskylda geti skapað réttarlegt öryggisleysi. Framkvæmdaástaður geta einnig gert það æskilegt, að tilkynningarskylda verði aðeins komið á smám saman.

Í Danmörku er skilyrðislaus tilkynningarskylda varðandi samninga og samþykktir, sem hafa veruleg áhrif á verð, framleiðsluskilyrði o. fl. Af þessu leiðir, að fyrirtæki, sem gerast aðilar að samningum, er takmarka samkeppni, verða sjálf að meta, hvort áhrif þeirra séu veruleg.

Í Noregi og Svíþjóð er ekki beint tekið fram í löggjöfinni, að um slík veruleg áhrif þurfi að vera að ræða.

Í Vestur-Þýzkalandi gilda um samninga nákvæmlega skilgreindar tilkynningarreglur með nánar tilgreindum undanþágum.

Í Englandi hófst opinber skráning samninga samkvæmt Restrictive Trade Practices Act 1956, þar sem ákveðið er með sérstökum fyrirskipunum (orders) viðskiptaráðuneytisins, hvaða samninga skuli skrá.

Að því er snertir einokunarfyrirtæki og markaðsráðandi fyrirtæki, þarf ekki að tilkynna þau í Svíþjóð. Í Danmörku er hægt að krefjast tilkynninga um einstök fyrirtæki, en ekki eru fastákveðnar reglur um það, hvenær hægt sé að krefjast tilkynningar, að öðru leyti en því, að fyrirtækið sé af slíkri stærð, að það hafi eða geti haft veruleg áhrif á verðlag, framleiðsluskilyrði o. s. frv. Ef gerð er krafa um tilkynningu markaðsráðandi fyrirtækja, er lögð áherzla á fleiri atriði, svo sem hlutdeild í markaði, eðli vörunnar, markaðsskilyrði, raunverulega eða hugsanlega samkeppni frá innfluttum varningi o. fl. Í reyndinni er sjaldan krafizt tilkynningar, ef hlutdeild fyrirtækisins í markaðnum er minni en 20%.

Í Noregi nær tilkynningarskylda stórfyrirtækja til fyrirtækja, er hafa yfir 25% veltunnar í viðkomandi starfsgrein. Enn fremur nær tilkynningarskylda til fyrirtækja, sem eru í eigu erlendra fyrirtækja eða undirdeildir í þeim, ef slík fyrirtæki hafa veruleg áhrif á verðið. Enn fremur getur verðgæzlan í Noregi krafizt tilkynningar um fyrirtæki, sem eru mjög mikilvæg fyrir eina eða fleiri atvinnugreinar, ef verðgæzlan lítur svo á, að ástaða sé til sérstaks eftirlits.

Í Vestur-Þýzkalandi eru reglur um tilkynningu stórfyrirtækja, ef þau hafa myndast við samsteypu fleiri fyrirtækja og þannig öðlazzt hlutdeild í markaðnum, sem nenur 20% eða meira.

Í Englandi er ekki tilkynningarskylda stórfyrirtækja, en með nýju lögunum frá 1965, Monopolies and Mergers Act (lög um einokunarfyrirtæki og samsteypur) eru sköpuð betri skilyrði en áður fyrir íhlutun um einokunarfyrirtæki og fyrirtækja-samtök.

Sjónarmið varðandi kröfur um tilkynningu.

Verðgæzluskriststofan verður, sennilega eftir að málið hefur verið rætt í þriggja manna nefnd, að senda út nánari fyrirsmáli um það, hvers konar samkeppnishömlur skuli smám saman krefja tilkynningar um. Á grundvelli þessara tilkynninga öðlast verðgæzluskriststofan með tímanum innsýn í áhrif samkeppnishamlna og grundvöll til að meta þau.

Með tilliti til samninga og samþykktar verður sennilega að framkvæma tilkynningarskylduna með hliðsjón af mikilvægi hlutaðeigandi vöru og starfsgreinar, þar sem einnig verður lögð á það áhersla, hvers konar samkeppnishömlur megi teljast skaðlegastar.

Nokkra vísbendingu um hið síðastnefnda má fá með athugun þeirra tegunda samkeppnishamlna, sem ræddar hafa verið hér að framan.

Að jafnaði eru samkeppnishömlur, er varða verðlagningu, þar með talið ófrávikjanlegt lágmarksverð, ásamt þeim hömlum, er takmarka atvinnufrelsi, taldar þær skaðlegustu.

Það getur ekki talizt hafa úrslitabýðingu, hvort samningur, samþykkt eða ákvörðun er bindandi eða leiðbeinandi og heldur ekki hvort slíkt er munnlegt eða skriflegt. Munnleg fyrirsmáli geta verið jafn viðtæk og skrifleg og leiðbeinandi samkeppnishömlur jafn árangursríkar og hinar bindandi. Það sem máli skiptir er, hvort hömlunum er framfylgt og hver áhrif þær hafa, þ. e. a. s. að í framkvæmdinni verður að meta, hvort tilteknar samkeppnishömlur (samningar, samþykktir eða ákvarðanir) hafi veruleg áhrif á verð, framleiðsluskilyrði, sölu eða flutninga.

Ef samkeppnishömlur þær, er í ljós koma vegna kröfu um tilkynningu, eru mjög lítilvægar, má leggja þær til hliðar, sbr. nánari athugasemdir við 14. gr. Erfitt getur verið að svara fyrirspurnum um tilkynningaskyldu, áður en nánari upplýsingar eru fyrir hendi um það, hvernig málið er vaxið. Þó er oft hægt að leysa úr slíku munnlega. Þegar krafizt er tilkynningar einokunarfyrirtækja og markaðsráðandi fyrirtækja, ber að jafnaði að leggja áherslu á hlutdeild í markaðnum, markaðsskilyrði, eðli vörunnar og mikilvægi í viðskiptum. Enn fremur getur verið mikilvægt, hvort fyrirtækið setur aðilum á síðari viðskiptastigum skilyrði, er takmarka samkeppni.

Skyldan til að tilkynna samninga snertir ekki hina almennu reglu um samningafrelsi, en gerir stjórnarvöldum kleift að kynna sér samkeppnishömlur og þá um, leið að gera ráðstafanir gegn misferli. Í 4. mgr. 12. gr. felast ákveðnar reglur um framkvæmd, sem eru tæknilegs eðlis, og í 5. mgr. er gert skylt að tilkynna breytingar á atriðum, sem áður hafa verið gefnar tilkynningar um.

Við 13. gr.

Samkvæmt fyrirmynd í löggjöf margra landa hefur tilkynningarskylda áhrif á lögmæti samninga og samþykktar. Samkvæmt ákvæðum 13. gr. frv. eru samningar og samþykktir ógild, ef ekki hafa verið tilkynnt á réttum tíma. Lögmætisákvæðin hafa aðeins gildi frá einkamálaréttarlegu sjónarmiði, þ. e. a. s. aðilar njóta ekki í innbyrðis viðskiptum sínum verndar dómstóla, ef um er að ræða brot á samningi, sem ekki hefur verið tilkynntur á réttum tíma. Sömuleiðis verður refsíákvæðum, svo sem sektum, sem félagar í sérgreinasamtökum hafa verið dæmdir í samkvæmt samþykktum samtakanna, ekki framfylgt með höfðun einkamála við dómstóla.

Einnig gagnvart þriðja aðila er samningurinn eða samþykktin ógild, hafi tilkynningarskyldu ekki verið fullnægt á réttum tíma. Þetta getur haft þýðingu, ef aðilar fara eftir ákvæðum samnings eða samþykktar, þannig að slíkt skaði réttmæta hagsmunum þriðja aðila. Ef t. d. um sérgreinarfélög er að ræða, sem í samþykktum sínum ákveða skilyrði fyrir upptöku nýrra félaga, getur þriðji aðili, sem ekki fullnægir þessum skilyrðum, en getur sannað, að það sé hagsmunamál fyrir sig að fá

aðild að samtökunum, fengið dóm fyrir því að fá inngöngu í samtökin. Hins vegar getur hann ekki fengið tillit tekið til þess, að inngönguskilyrðin hafi verið ósanngjörn.

Á hinn bóginn njóta samningar og samþykktir, sem tilkynnt hafa verið á réttum tíma, að jafnaði réttarverndar dómstóla, meðan ekki er um það að ræða, að verðgæzluskristofan eða þriggja manna nefnd hafi hafið aðgerðir gegn efnisákvæðum samninganna eða samþykktanna. Þótt hins vegar sé ekki um að ræða aðgerðir af hálfu verðgæzluskristofu (þriggja manna nefndar), hindrar slíkt ekki venjulega heimild dómstóla til þess að dæma um samninga og samþykktir á grundvelli einkamálaréttar.

Ákvæði 13. gr. um lögmæti samninga og samþykktar verða þó varla vikkud þannig, að þau nái til viðskiptaskilmála og samkeppnishamlna, sem ákveðin eru af einstökum fyrirtækjum.

Ef viðsemjandi einstaks fyrirtækis (kaupandi vöru) virðir ekki setta viðskiptaskilmála, á hann á hættu höfðun einkamáls eða sölusynjun. Telji viðsemjandinn viðskiptaskilmála fyrirtækisins ósanngjarna, getur hann annaðhvort höfðað einkamál fyrir dómstólum eða kært til verðgæzluskristofunnar. Slíka kæru ber þriggja manna nefnd að rannsaka og dæma.

Samningur eða samþykkt, sem of seint hafa verið tilkynnt, eru ógild samkvæmt 13. gr. Í reyndinni getur þó orðið um endurnýjun lögmætis að ræða, ef aðilar staðfesta samninginn eða samþykktina, þ. e. a. s. gefa út sérstaka tilkynningu um, að samningurinn eða samþykktin sé í gildi. Í slíkum tilvikum verður þó aðeins um laga-gildi að ræða frá staðfestingardegi.

Við 14. gr.

Nauðsynlegt er, að verðgæzluskristofan haldi dagbækur, gerðabækur og geymi skjöl, sem almenningur hafi aðgang að til þess að kynna sér tilkynntar og aðrar gildandi samkeppnishömlur.

Í flestum löndum Vestur-Evrópu eru haldnar sérstakar skýrslur um þessi efni, sem almenningur hefur aðgang að. Í Finnlandi og Hollandi eru skýrslurnar þó leynilegar. Frá tæknilegu sjónarmiði eru skýrslurnar í mismunandi myndum, en veigamestu þættir þeirra eru: 1) dagbókin, sem upplýsir í réttari tímaröð, hvaða tilkynningar hafa verið gefnar, 2) gerðabókin, sem geymir stuttan útdrátt helztu atriða tilkynninganna, og 3) skjalasafnið, sem geymir frumgögn varðandi tilkynningarnar, þar með afrit af samningunum og samþykktum.

Eins og getið hefur verið um í athugasemdum við 12. gr., myndi það vafalaust vera hagkvæmt, að verðgæzluskristofan sendi út leiðbeiningar um, hvernig tilkynningar skuli vera. Í því sambandi ber einnig að gefa upplýsingar um skráningarfyrirkomulagið, þ. e. a. s. hvers konar dagbækur og gerðabækur skuli haldnar og hvers konar skjöl varðveitt. Hægt er að krefjast þess af þriggja manna nefnd, að tilkynningum sé að öllu leyti eða sumpart haldið leyndum, sbr. 2. mgr. Sé þeirri kröfu hafnað, er hægt að skjóta þeim úrskurði til Hæstaréttar, sbr. 25. gr.

Við 15. gr.

Samkvæmt þessum ákvæðum getur þriggja manna nefnd ákveðið, að verð og/eða álagning, sem ákvarðast með ýmiss konar samkeppnishömlum, megi ekki hækka nema með leyfi verðgæzluskristofunnar. Með því geta stjórnvöld haft tök á verðlagsþróuninni, án þess að þurfa að grípa til viðtækra verðlagsákvæða. Það er forsenda fyrir ákvörðunum samkv. 15. gr., að um tilkynntar samkeppnishömlur sé að ræða, sbr. 12. gr. Ekki þarf að vera um skaðlegar samkeppnishömlur að ræða, eða gagnleg áhrif geta vegið á móti hugsanlegum skaðlegum áhrifum.

Við 16. gr.

Verðgæzluskristofan skal gæta þess, að reglum um tilkynningar sé fylgt, og að öðru leyti stöðugt rannsaka og meta áhrif samkeppnishamlna. Varla er unnt að

framkvæma slíkar rannsóknir í mörgum greinum í einu, heldur verður af hagkvæmnisástæðum að takmarka þær þannig, að mikilvægustu greinarnar séu fyrst teknar til rannsókna og síðan aðrar greinar smátt og smátt eftir vissri röð.

Mat þeirra samkeppnishamlna, sem rannsakaðar hafa verið, og hugsanleg íhlutun verður eingöngu framkvæmd samkvæmt ákvörðun þriggja manna nefndar. Ef í ljós koma skaðlegar samkeppnishömlur, skal fyrst reyna að binda endi á þær með samkomulagsumleitunum, sem verðgæzluskristofan stjórnar. Ef ekki næst viðunandi árangur af slíkum samkomulagsumleitunum verðgæzluskristofunnar, getur þriggja manna nefnd gefið út fyrirmæli. Telji nefndin, að koma beri í veg fyrir skaðleg áhrif samkeppnishamlna með ákvæðum um verð og/eða álagningu, getur hún lagt til, að beitt sé ákvæðum 7. gr. Neiti verðgæzluráð í slíkum tilvikum að ákveða verð og/eða álagningu, myndi þriggja manna nefnd á ný taka það til meðferðar, hvort aðrar ráðstafanir verði gerðar samkvæmt lögum.

Við 17. gr.

Ákvæði um, að þriggja manna nefnd verðgæzluráðs skuli gefa viðskiptaráðherra skýrslu, ef ekki verður bundinn endir á skaðleg áhrif samkeppnishamlna samkvæmt ákvæðum, laganna, gætu í fljótu bragði virzt óþörf. Það, sem haft er hins vegar í huga með þessu ákvæði, er að skylda þriggja manna nefnd til þess að gera tillögur með greinargerð um sérstakar ráðstafanir, ef hún telur þeirra nauðsyn.

Við 18. gr.

Hér er um að ræða skilgreiningar á skaðlegum samkeppnishömlum. Nánari greinargerð fyrir þeim myndi verða mjög viðamikil. Hér skal því aðeins vísað til hins ýtarlega bókakosts og framkvæmdar í öðrum löndum, einkum Englandi, Danmörku, Noregi og Svíþjóð ásamt öðrum aðildarríkjum efnahags- og framfarastofnunarinnar (OECD).

Við 19. gr.

Í þessu ákvæði felst almennt bann við lágmarksverði (brúttóverði), ef það er bindandi, samsvarandi því sem framkvæmt er í mörgum öðrum löndum. Ef ræða ætti brúttóverðsfyrirkomulagið, myndi slíkt verða mjög viðamikið, og verður hér því látið nægja að vísa til ýtarlegs bókakosts um þetta efni frá öðrum löndum, sbr. fylgiskjöl með athugasemdunum. Heimild til þess að veita undanþágur frá banni gegn brúttóverði er alls staðar fyrir hendi, þar sem slík ákvæði hafa verið lögfest, sbr. 2. mgr. Um framkvæmd slíkrar undanþáguheimildar má vísa til erlends bókakosts og athugasemda við lög, sbr. fylgiskjalið. Í framkvæmd eru undanþágur fáar á Norðurlöndum, þær helztu snerta útgáfu bóka og blaða, dagblaða og tóbaksvöru.

Leiðbeinandi brúttóverð er leyfilegt, svo fremi seljandinn gefi tvímælalaust til kynna, að verðið sé leiðbeinandi og frjálst sé að víkja frá því.

Við 20. gr.

Samkvæmt þessu ákvæði getur þriggja manna nefnd gefið fyrirmæli um skyldu til þess að selja ákveðna vöru eða þjónustu öðru fyrirtæki. Ekki er hægt að gefa slík fyrirmæli um söluskyldu til einstakra neytenda.

Eftirfarandi skilyrðum verður þó að vera fullnægt, til þess að slík fyrirmæli um söluskyldu verði gefin: 1) að um samkeppnishömlur sé að ræða, 2) að þær hafi þau skaðlegu áhrif, sem um getur í 18. grein, og 3) að ekki hafi reynzt unnt með samkomulagsumleitunum að binda enda á sölusynjunina.

Að því er snertir meðferð mála út af sölusynjun, eru enn fremur sett sérstök skilyrði, samkvæmt 2. mgr. Við þá athugun málsatvika, sem framkvæma skal, verður í fyrsta lagi að kanna, hvort seljandi hafi hlutlæg og sanngjörn rök fyrir synjun sinni, og í öðru lagi, hvort kaupanda sé það verulegt hagsmunamál að fá umrædda vöru keypta. Þessi tvö andstæðu sjónarmið verður svo að vega og meta hvort gagn-

vart öðru. Þar sem söluskylda er íhlutun um það frjálsræði, sem menn að jafnaði hafa til þess að ákveða það, hverja þeir vilja eiga viðskipti við, verða mikilvægar ástæður að vera fyrir hendi til þess að fyrirmæli verði gefin um söluskyldu. Mikilvægar ástæður má telja skaðlegar samkeppnishömlur, t. d. þær að halda við viðskiptabanni eða framfylgja brúttóverði, sem ekki hefur reynzt unnt að binda enda á með öðrum ráðstöfunum samkvæmt fyrirmælum laganna og ekki heldur með samningum. Þegar meta skal, hvort fyrirmæli skuli gefin um söluskyldu, skal á það litið, hvort kaupandinn öðlist með slíku ósamngjarnan hagnað, sem ekki hefur verið ætlað til.

Sérstök vandamál geta verið fyrir hendi, ef um er að ræða einkaviðskiptasamninga milli aðeins tveggja aðila, söluvenjur, þar sem viðskipti eru takmörkuð við valin fyrirtæki, eða hættu á því, að varan sé seld í auglýsingaskyni. Að því er snertir þessi og önnur vandamál í sambandi við meðferð mála út af söluskyldu vísast til hins mjög ýtarlega bókakosts og framkvæmdar þessara mála á hinum Norðurlöndunum, sbr. fylgiskjal, þar eð Danmörk, Noregur og Svíþjóð hafa ákvæði hliðstæð þeim, er felast í 20. gr.

Skilyrði fyrir fyrirmælum um söluskyldu eru orðuð á mismunandi hátt í þessum 3 löndum, en hvað snertir framkvæmd þessara reglna, er munurinn ekki mikill, einkum síðan veitt var í Svíþjóð árið 1966 heimild til sekta, ef sala er ekki framkvæmd samkvæmt úrskurði náringarfrihetsráðet.

Samningaumleitanir þær, er 20. gr. gerir ráð fyrir, geta fyrst í stað farið fram á vegum verðgæzluskrifstofunnar, sem sennilega myndi oft í reyndinni geta náð viðunandi lausn. Ef svo reyndist hins vegar ekki, er gert ráð fyrir því, að þriggja manna nefnd leiti opinberlega samkomulags með aðilum, áður en fyrirmæli um söluskyldu eru gefin. Þannig er þetta í framkvæmd í Noregi og Svíþjóð og einnig, er slík mál eru rekin við nefnd þá í Danmörku, er fjallar um kærur út af einokun (monopolankenævnet), en hana skipa þrjú menn.

Þæta má við, að ákvæði 20. gr. koma ekki í veg fyrir það, að deilum út af sölu-synjun verði skotið til dómstóla með höfðun einkamála.

Við 21. gr.

Hér eru sett ákvæði um, að eftir að samráð hefur verið haft við hlutaðeigandi samtök, skuli setja reglur varðandi nánar tiltekna vöru eða þjónustu um sölureikninga, verðmerkingu og verðskrár. Einnig má setja reglur um verðupplýsingar og afborgunarskilmála, þegar vörur eru seldar gegn afborgun. Slíkar verðupplýsingar skulu gefa til kynna: 1) útborgun í krónum og aurum, 2) tímalengd milli afborgana (vika, mánuður o. s. frv.), 3) tölu afborgana, 4) upphæð einstakra afborgana í krónum og aurum, 5) heildarkaupverð, ef greitt er með afborgunarskilmálum. Í stað verðupplýsinga með afborgunarkjörum fyrir einstakar vörutegundir, getur verið hagkvæmt að veita neytendum nauðsynlegar upplýsingar með auglýsingum eða með því að leggja fram sýnishorn verðútreikninga. Einnig getur verið hagkvæmt að krefjast þess, að í auglýsingum um sölu gegn afborgunum séu veittar áður nefndar upplýsingar um afborgunarkjörin.

Við 22. gr.

Með ákvæðunum er stefnt að því að gefa fyrirmæli um að tilgreina magn vörutegunda, sem seldar eru í neytendaumbúðum frá iðnrekanda eða stórkaupmanni. Magn getur verið tilgreint sem þungi, rúmfang eða tala eininga, og til þess að um jafnrétti sé að ræða milli mismunandi fyrirtækja, verða sömu reglur að gilda um innlenda framleiðslu og innflutning. Í 2. mgr. 22. gr. eru víðtækari heimildir til þess að gefa fyrirmæli um, að tilgreina skuli magn, þar sem krefjast má þess, að svo sé gert, þegar um vörur er að ræða, sem ekki eru seldar í smásöluumbúðum frá iðnrekanda eða stórkaupmanni, en settar í umbúðir í smásöluverzluninni. Einnig er

ákvæði um almenna heimild til þess að gefa fyrirmæli um, að upplýsingar séu gefnar um eðli vörunnar og magn.

Fyrirmæli af þessu tagi krefjast allmikillar undirbúningsvinnu og aðstoðar tæknilegra sérfræðinga, og hér við bætist, að forsenda fyrir framkvæmd slíkra reglna er, að tækni í þessum efnum sé komin á ákveðið stig, einkum að því er snertir upplýsingar um eðli vörunnar og magn.

Neytendur hafa í ýmsum löndum sett fram kröfur um slíkar upplýsingar, sem eðlilega á rót sína að rekja til þess, að vöruframboð í nútíma þjóðfélagi er mjög fjölbreytt og stöðugt koma fram nýjar vörutegundir í umbúðum, sem neytendur eiga erfitt með að meta. Notkun ákvæðis 22. gr. verður að samhæfa annarri löggjöf, t. d. öryggisákvæðum varðandi rafmagnstæki og heilbrigðissamþykktum. Þegar öllu er á botninn hvolft, verður að skilja 22. gr. sem grundvöll að því, að í framtíðinni verði komið á fót neytendafræðslu samkvæmt þeirri grundvallarhugsun, að með því móti megi á heilbrigðan hátt stuðla að eflingu samkeppinnar.

Við 23. gr.

Þar sem verðákvörðun verður oft í framkvæmd háð mati og óvissum ágizkunum um þróun kostnaðar í framtíðinni, getur verið hagkvæmt að framkvæma jöfnun eftir á, þannig að hagnaður umfram það, sem til hefur verið ætlað á tilteknu tíma-bili, kæmi til frádráttar við ákvörðun verðs og álagningar síðar.

Hér eru höfð í huga tilvik, þar sem hvorki fyrirtækin né stjórnvöld geta haft fullkomið yfirlit yfir þróunina, og þar sem ekki er um að ræða nein refsiverð brot gegn gildandi fyrirmælum um verðlagningu af hálfu fyrirtækjanna. Í framkvæmdinni má nota ákvæði 23. gr. í sambandi við ráðstafanir, sem gerðar hafa verið samkvæmt heimild í 9. gr., og eftir atvikum í 7. gr.

Við 24. gr.

Í frv. eru gefnar nákvæmar reglur um málsmeðferð, þegar um verðlagsmál og samkeppnishömlur er fjallað.

Verðgæzluskrifstofan skal þannig ráðgast við þau fyrirtæki, er hlut eiga að máli, og samtök þeirra, áður en ákvarðanir eru teknar, en þær skulu tilkynntar skriflega. Gera skal grein fyrir ákvörðunum. Þeim aðilum, sem ákvarðanir snerta, skulu eftir því, sem unnt er, gefnar nánari upplýsingar um afgreiðslu mála, ef þeir æskja. Þó er óheimilt að láta öðrum í té upplýsingar, sem verðlagsyfirvöldunum hafa verið gefnar sem trúnaðarmál.

Slíkar reglur og framkvæmd þeirra, að því leyti, sem aðstæður leyfa, eru mikilvægar fyrir réttarmeðferð verðlags- og samkeppnismála, sumpart vegna þess, að um mikilvæg hagsmunamál er að ræða, en sumpart vegna þess, að framkvæmd dómsmála á þessu sviði á sér mjög skamma sögu í öllum löndum.

Við 25. gr.

Þegar um mál varðandi einokun og samkeppnishömlur er að ræða, er mikilvægt vegna réttaröryggis, að í lögum séu ákvæði, er heimili áfrýjun til æðri dómstóls, samkvæmt frv. til Hæstaréttar.

Að slík áfrýjun sé beinlínis heimiluð í lögum, skapar tryggingu fyrir því, að lögin séu framkvæmd á óvilhallan hátt, og með tímanum virðingu fyrir og skilning á þeim ákvörðunum, sem teknar eru.

Að því er varðar ákvarðanir í verðlagsmálum, er ekki um að ræða áfrýjunarmöguleika samkvæmt frv. Ástæðan fyrir þessu er sú, að ákvarðanir um verðlagsmál eru í þeim mæli háðar mati, að erfitt er um þær að dæma við almenna dómstóla, sem venjulega taka aðeins afstöðu til réttarágreinings, en ekki matsatriða. Á hinn bóginn er skipan verðgæzluráðs, sem í eiga sæti óhlutdrægir aðilar og fulltrúar atvinnurekenda og launþega, veruleg trygging fyrir hlutlægri málsmeðferð og

afgreiðslu mála. Við þetta má e. t. v. bæta því, að dómstólar hafa að jafnaði heimild til þess að rannsaka réttargrundvöll og lögmæti allra athafna þeirra stjórnvalda, er hér eiga hlut að máli, og þar með einnig, hver eru takmörk umboða opinberrar stjórnslu.

Í Danmörku er að visu sérstaklega greiður aðgangur að því að áfrýja úrskurðum varðandi verð og álagningu til æðri dómstóla (nefndar er fjallar um kærur út af einokun, landsréttar og hæstaréttar). Í reyndinni mun það þó aðeins hafa komið fyrir í einu tilviki, að kært hafi verið til æðri dómstóls en nefndarinnar, er fjallar um kærur út af einokun.

Það frestar ekki gildistöku úrskurða, er þriggja manna nefnd hefur fellt, þótt þeir hafi verið kærðir til Hæstaréttar. Af slíkri frestun myndi leiða, að löggjöfin yrði lítt virk, auk hættu á því, að Hæstiréttur yrði ofhlaðinn slíkum kærumálum. Undanþegin reglunni um frestun gildistöku verða þó óhjákvæmilega mál út af þagnarskyldu og söluskyldu. Ef það kæmi fyrir í reynd, að áfrýjað yrði kröfu um heimild til þess að ákveða ófrávikjanlegt lágmarksverð, verður einnig að heimila frestun gildistöku. Að ákvörðunum þriggja manna nefndar, samkvæmt ákvæðum 15. gr., verður ekki áfrýjað samkvæmt frv., grundvallast á því, að verðgæzluráði er í þessu tilviki heimilt að setja bein verðlagsákvæði, sbr. 7. gr. og 8. gr. Að öðru leyti er raunverulegt úrskurðarvald um verðákvarðanir í höndum verðgæzluráðs.

Við 26. gr.

Tilgangur þessa ákvæðis er sá að knýja fram, að verðgæzluráð fái umbeðnar upplýsingar. Annars svarar ákvæðið til 1. mgr. 20. gr. gildandi laga um verðlagsmál. Í frumvarpinu er ákvæðið ekki sett undir refsíákvæði VIII. kafla, þar sem hér er ekki um refsingu að ræða.

Við 27. gr.

Hér er kveðið á um þagnarskyldu þeirra, er sæti eiga í verðgæzluráði, og starfsliðs verðgæzluskristofu.

Við 28. gr.

Í löggjöf flestra landa um verðlagsmál og einokun er lögð mikil áherzla á opinbera birtingu, þar eð svo er litið á, að með því að vekja athygli almennings á samkeppnishömlum felist áhrifamikil tæki til þess að vinna gegn skaðlegum áhrifum þeirra.

Þetta er fyrst og fremst framkvæmt á þann hátt, að almenningur hefur aðgang að tilkynningum um samkeppnishömlur, sbr. V. kafla.

Hér við bætist, að birta ber eftir því sem unnt er úrskurði stjórnvalda og niðurstöðu athugana, er þau framkvæma, þannig að með því móti skapast betri skilyrði fyrir skilningi almennings og atvinnuveganna á framkvæmd löggjafarinnar og þeim ráðstöfunum, sem gerðar eru samkvæmt henni.

Opinber birting hefur líka í för með sér, að stjórnvöldin eru stöðugt háð gagnrýni blaða og almennings. Ætli slíkt að hvetja til óhlutdrægni í framkvæmd og auka virðingu fyrir þeim ráðstöfunum, sem gerðar eru.

Mikilvægur þáttur í því að tryggja það, að framkvæmd þessara mála sé fyrir opnum tjöldum, er skylda sú, er verðgæzluskristofunni er lögð á herðar, að gefa árlega skýrslu um störf sín, sem leggja skal fyrir ríkisstjórn og Hagråd. Með þessu fær Hagråd beint tilefni til þess að ræða stefnuna í verðlagsmálum, og getur að öðru leyti, til afnota í því skyni, kafið verðgæzluskristofuna um allar nauðsynlegar upplýsingar. Slíkar umræður í Hagráði um verðlagsmál geta að öðru leyti hugsanlega haft áhrif á einstakar ákvarðanir og athuganir verðgæzluráðs. Það myndi vafalaust vera hagkvæmt, að kveðja til formann verðgæzluráðs og verðgæzlustjóra, þegar verðlagsmál eru til umræðu í Hagráði, sér í lagi fyrrnefnd ársskýrsla.

Árið 1966 var í Noregi komið á fót verðlagsráði, þar sem verðlagsyfirvöld og fulltrúar atvinnuveganna og samtaka vinnumarkaðarins geta skippt á skoðunum um

mikilvæga þætti verðlagsmála og grundvallarsjónarmið í þeim tilgangi að koma á samvinnu sín á milli til tryggingar stöðugu verðlagi. Fulltrúar launa- og verðlagsmálaráðuneytisins og verðgæzluskrifstofunnar taka þátt í fundum verðlagsráðs.

Í Danmörku getur Hagráð rætt öll atvinnumál og þar með einnig stefnuna í verðlagsmálum. Þegar slík mál hafa verið til meðferðar í ráðinu, hefur framkvæmdastjóri einokunareftirlitsins verið boðaður á fund þess. Í Danmörku gefur stjórn Hagráðs (skipuð þremur mönnum) út skýrslu um umræður þær, er átt hafa sér stað. Ráðið hefur aðeins ráðgefandi vald.

Við 29. gr.

1. málsgrein: Um skýringu á refsíákvæðum laga þessara fer jafnframt eftir almennum hluta almennra hegningarlaga nr. 19 frá 12. febr. 1940, sbr. I.—II., IV. og VI.—IX. kafla laganna, enda sé í þeim ákvæðum ekki tekið fram, að þau eigi aðeins við almenn hegningarlög nr. 19/1940.

Tilvísun 29. gr. í 49. gr. almennra hegningarlaga er leiðbeiningarákvæði.

2. málsgrein: 15. kafli almennra hegningarlaga fjallar um rangan framburð og rangar sakargiftir. Refsingar fyrir rangan framburð geta varðað fangelsi allt að 4 árum.

3. málsgrein: Um réttindasviptingu er fjallað almennt í VII. kafla almennra hegningarlaga, sbr. 68. gr.

4. málsgrein: Tilvísun til 69. gr. almennra hegningarlaga er til leiðbeiningar um lagaframkvæmd.

Við 30. gr.

1. málsgrein: Opinber mál sæta meðferð eftir lögum nr. 82 frá 21. ágúst 1961.

2. málsgrein: Um kvaðningu meðdómenda er ákveðið í 5. gr. og 8.—12. gr. laga nr. 82/1961.

3. málsgrein: 112.—114. gr. laga nr. 82/1961 fjalla um mál, sem dómara er heimilt eða skylt að afgreiða með sátt eða dómi án atbeina saksóknara, sakir þess hve smávægileg þau eru eða skýlaus.

4. málsgrein: Með fullframingu brots er átt við, hversu langt athöfn eða afleiðingum hennar skal vera komið, til þess hún sæti refsingu eftir meginefni refsíákvæðis.

Við 31. gr.

Skiptar skoðanir hafa verið innan nefndarinnar um það, hvenær lög þessi ættu að taka gildi. Nefndarmenn hafa talið, að nokkurn tíma þyrfti til að undirbúa framkvæmd þessa lagabálks, einkum að því er varðar ákvæðin um samkeppnishömlur, sem eru nýmæli í íslenskri löggjöf. Ekki hafa menn þó verið á einu máli um, hversu langur þessi tími þyrfti að vera, og hefur í því sambandi verið lagt til, annars vegar að lögín tækju gildi 6 mánuðum eftir að þau hlytu staðfestingu, og hins vegar 1 ári eftir staðfestingu. Þá hefur einnig verið lagt til, að lögín öðlist gildi 2 árum eftir að þau hafa hlotið staðfestingu, enda verði fullnægt ákveðnum skilyrðum um væntanlega framkvæmd laganna.

Með tilliti til þess, sem að framan greinir, hefur nefndin talið eðlilegast að gera ekki ákveðna tillögu um gildistöku, heldur greina frá þeim meginjónarmiðum, sem fram hafa komið í nefndinni.

Þórhallur Ásgeirsson.

Árni Jónsson. Björgvin Schram, Davíð Sch. Thorsteinsson. Erlendur Einarsson.
(sbr. yfirlýsingu).

Helga Magnúsdóttir. Hjörtur Torfason, Kristján G. Gíslason, Ólafur Björnsson.
(með fyrirvara). (með fyrirvara). (sbr. yfirlýsingu).

Óttarr Möller. Otto Schopka. Sigurður Magnússon, Sveinn Ásgeirsson,
(sbr. yfirlýsingu). (með fyrirvara).

Sverrir Júlíusson. Valgeir Ársællsson.

Yfirlýsing Sigurðar Magnússonar, Björgvins Schram og Kristjáns G. Gíslasonar.

Við undirritaðir fulltrúar í nefnd þeirri, er unnið hefur að því að semja drög að frumvarpi til laga um eftirlit með einokun, hringamyndun og verðlagi, erum samþykkir því, að eigi sé tekin sérstök afstaða til 31. greinar frumvarpsins, er fjallar um gildistöku þess.

Afstaða okkar byggist á því, að við treystum því, að málið hljóti fullnaðar-afgreiðslu á yfirstandandi Alþingi og að gildistaka geti átt sér stað eigi síðar en að sex mánuðum liðnum frá n. k. áramótum að telja.

Reykjavík, 27. október 1969.

Sigurður Magnússon. Björgvin Schram. Kristján G. Gíslason.

Fyrirvari Helgu Magnúsdóttur.

Með fyrirvara um, að ákvæði 21. og 22. gr. komi í framkvæmd við gildistöku laganna og einnig, að nákvæmt eftirlit verði með því, að álagningu á nauðsynjavörur sé jafnan stillt í hóf.

Blikastöðum, 30. október 1969.

F. h. Kvenfélagasambands Íslands,

Helga Magnúsdóttir.

Fyrirvari Sveins Ásgeirssonar.

Ég álit það eðlilegt, að Neytendasamtökunum verði veitt aðild að tilnefningu fulltrúa í verðgæzluráð.

Reykjavík, 30. október 1969.

Sveinn Ásgeirsson.

Fyrirvari Hjartar Torfasonar.

Mér virðist nefndin hafa komið verkefni sínu svo langt áleiðis sem til verður ætlað að sinni, og er ég því samþykkur því álitni hennar, sem felst í gerðum drögum að frumvarpi til laga um verðgæzlu og samkeppnishömlur og greinargerð með því. Gögn þessi eru að verulegu leyti samín eftir ábendingum ráðunauts þess, sem nefndin fékk til fulltingis á árinu 1967, og tel ég æskilegt, að þau fari frá nefndinni með sem fæstum breytingum á því, sem frá honum er runnið.

Við afgreiðslu málsins vil ég aðeins undirstrika þann skilning minn á frumvarpinu, að því sé einkum ætlað 1) að tryggja almenningi vernd gegn misnotkun atvinnufyrirtækja eða samtaka þeirra á aðstöðu sinni, og 2) að veita einstökum atvinnurekendum vernd gegn misbeitingu af hálfu annarra atvinnurekenda og stuðla þannig að atvinnufrelsi, sem felur í sér óbeina vörn fyrir almenning. Umræður í nefndinni hafa að miklu leyti snúizt um fyrra atriðið, þannig að hið síðarnefnda hefur nokkuð horfið í skuggann. Vera má og, að ástæða væri til að gera því hærra undir höfði í texta frumvarpsins, þar sem rétt er um tilgang laganna, en þar er atvinnufrelsi ekki nefnt sem slíkt.

Um vernd á hinu síðastnefnda sviði ber og á það að benda, að þar eru þegar í gildi tilteknar réttarreglur, þótt óskráðar séu að mestu og lítt mótaðar. Tel ég frumvarpinu ekki ætlað að breyta þeim reglum, heldur fremur að breikka þann grundvöll, sem þegar er fyrir hendi.

Ég vil og leggja áherzlu á það sjónarmið, að æskilegt sé að veita lögum þessum sem viðtækast gildisvið. Ég er t. d. ekki sannfærður um, að æskilegt sé að megin-

stefnu til að undanþiggja útflutning ákvæðum laganna, en í framkvæmd skiptir þetta atriði litlu máli eins og nú standa sakir.

Ég geri ráð fyrir, að orðfæri frumvarpsins kunni að þurfa nánari athugunar við, áður en það fær frekari meðferð, þótt ekki verði gerðar á því efnisbreytingar. Í því sambandi vil ég geta þess, að ég tel orðinu „hagnaði“ í a-lið 1. gr. í raun og veru ofaukið, og sé það fremur til lýta en hitt. Þar sem um „ósanngjarnan hagnað“ er að ræða, mun hann annaðhvort stafa af ósanngjörnu verði eða ósanngjörnum viðskiptaháttum, nema hvort tveggja sé. Mundi það ekki breyta efni frumvarpsins að mínum dómi, þótt orðið væri fellt brott. Ber að minna á það, að í meðferð danska þingsins á sams konar frumvarpi var þetta sama orð fellt niður af sömu ástæðum og hér greinir, svo sem vikið er að á bls. 31 í greinargerð nefndarinnar.

Reykjavík, 30. október 1969.

Hjörtur Torfason, hrl.

Sérálit Hannibals Valdimarssonar, Hermanns Jónssonar, Jóns Sigurðssonar, Kristjáns Gíslasonar og Þrastar Ólafssonar.

Í sambandi við afgreiðslu nefndarinnar á „drögum að löggjöf um eftirlit með einokun, hringamyndun og verðlagi“ óskum við að taka þetta fram:

Við teljum núgildandi löggjöf um verðlagsmál viðhlítandi í aðalatriðum. Hún felur í sér ótvíræða og óumdeilda heimild til afgerandi áhrifa á verðlagsþróunina í landinu, ef og þegar stjórnvöld telja til slíks hníga mikilvæg rök. Að hinu leytinu felur hún ekki í sér fyriræli um íhlutun um þessi mál. Þannig gerir núgildandi löggjöf fært að meta aðstæður á hverjum tíma og að bregðast við þeim á þann veg, sem stjórnvöld telja eðlilegt eða nauðsynlegt.

Sú gagnrýni, sem beint hefur að opinberum verðlagsafskiptum á undanfórnum árum, hvort heldur þau hafa verið kölluð vettlingatök eða óraunhæf kverkatök, hefur því með engum rétti getað beint að gildandi löggjöf, heldur gegn framkvæmda-atriðum, þ. e. a. s. mati stjórnvalda á nauðsyn, eða ekki nauðsyn, opinberrar íhlutunar um þessi mál.

Enda þótt okkur sé vel ljóst, að þeir starfshættir, sem hér hafa tíðkast, séu allt annað en fullkomnir, eða gallalausir, þá höfum við ekki komið auga á aðrar aðferðir líklegri til að tryggja sanngjarna verðlagsþróun, miðað við óbreytt ástand í efnahagsmálum þjóðarinnar og í skipulagsmálefnum verzlunarinnar í landinu. Í öllu falli getum við ekki séð, að „drög“ þau, sem hér um ræðir, væru spor í rétta átt, þó að lögum yrðu. Sýnist okkur þvert á móti, að með þeim væri stefnt að því að torvelda eða hindra opinber afskipti af þessum málum. án þess að með nokkrum haldbærum hætti væri tryggt, að slíkra afskipta væri ekki þörf. Kemur stefna þessi glöggt fram í því grundvallarviðhorfi, sem „drögin“ túlka, að verðlag skuli vera frjálst, og í öllum þeim margbrotnu og um margt óljósu skilyrðum, sem sett eru fyrir því að til íhlutunar geti komið.

Í samanburði við núgildandi löggjöf, tiltölulega skýra og auðtúlkaða, sýnast okkur margnefnd „drög“ furðu óljós og margbrotin (laga)-smíð. Teljum við einsýnt, að mjög erfitt væri að framkvæma slíka löggjöf að nokkru umtalsverðu gagni við okkar aðstæður og í öllu falli óhugsandi nema með stórauðnum tilkostnaði miðað við núverandi skipan.

Nokkur minniháttar efnisatriði uppkastsins teldum við þó til bóta að lögfesta, svo sem ákvæði 22. greinar, og 3. og 4. málgr. 30. greinar.

Vitað er, að frumvarpsdrögin eru að meginefni sniðin eftir löggjöf vissra erlendra þjóða, aðallega Dana.

Vera má, að við tiltekna aðstæður geti löggjöf sem þessi náð yfirlýstum tilgangi sínum, enda sé þá mannaflí og fé fyrir hendi til að halda uppi á virkan hátt svo yfirgripsmiklu og þunglamalegu eftirlitskerfi sem til þarf.

En til marks um það, hversu aðstæður hljóta að ráða þróun þessara mála, teljum við það vera, að dönsk stjórnvöld hafa á síðustu misserum, hvað eftir annað talið sig til neydd að grípa inn í hinn frjálsa samkeppnisferil með ströngum og ótvíræðum lagafyrirmælum, m. a. um festingu álagningar og verðstöðvun.

Aðstæður hér á landi teljum við vera þannig, að ekki verði enn um sinn hjá því komið, að viss opinber iðlutun um verðlagsþróunina eigi sér stað. Nauðsyn slíkrar iðlutunar kann að verða mismunandi brýn frá einum tíma til annars og á það að okkar dómi að ráða því, hversu viðtæk og afgerandi iðlutunin er á hverjum tíma.

Slíka sveigjanlega verðlagsmálastefnu teljum við sæmilega vel fært að framkvæma innan ramma núgildandi verðlagslaga.

Sú grundvallarstefna, sem tittnefnd „drög“ taka mið sitt af, fellur hins vegar ekki, að okkar áliti, að íslenskum aðstæðum, eins og þær eru nú, og þess vegna getum við ekki mælt með því að þessi „drög“ verði gerð að lögum.

Reykjavík, 29. október 1969.

F. h. Hannibals Valdimarssonar, Hermann Jónsson. Kristján Gíslason.
Snorri Jónsson.

Þröstur Ólafsson. Jón Sigurðsson.

Sérstök greinargerð Þratar Ólafssonar.

Þegar taka skal afstöðu til nýrrar, stefnumótandi löggjafar, ber einkum að hafa þrennt í huga við mótun afstöðunnar.

Í fyrsta lagi verður að vera fræðilegt og hagnýtt samræmi í tilgangi laganna. Takmark laganna má ekki stangast á við frumnauðsyn ríkjandi efnahagskerfis.

Í öðru lagi verður að vera innra samræmi í þeim aðferðum, sem nota skal til að ná tilganginum. Tilgangslaust er að eyða tíma í lagasetningu, þar sem aðferð og takmark eru ósamrýmanleg.

Í þriðja lagi ber að meta pólitískt og félagslegt innihald laganna. Með þetta í huga vil ég taka eftirfarandi fram:

I. Viða í hinum vestræna heimi hafa verið gerðar tilraunir, sem lutu að því að vinna á móti hringamyndun og einokun og jafn viða hafa þessar tilraunir runnið út í sandinn.

Tilraunir þessar hafa verið andsvar við „óheppilegri“ þróun hins kapitalíska hagkerfis, þ. e. myndun stórra framleiðslu- og viðskiptaæininga í gegnum samsteypu eða samruna. Tilraunirnar til að endurvekja pólitíska og efnahagslega vélgengni hagkerfisins hafa mistekizt einkum af tveimur orsökum:

- a) Þeir menn, sem semja áttu lögin, hafa sjálfir að meira eða minna leyti verið fulltrúar auðhringa, ýmiss konar viðskiptasamtaka eða hagsmunahópa atvinnurekenda, þó að einnig hafi stundum verið puntað upp á samkunduna með örfáum launþegafulltrúum eins og t. d. hér.
- b) Það hafa verið færð haldgóð fræðileg rök fyrir því, að þessi þróun í stórar framleiðslu- og framkvæmdæiningar sé óhjákvæmilegt lögmál hins kapitalíska hagkerfis. Sjálf samkeppnin, sem hér á að verja og styrkja, krefst þessa samruna, en hann þýðir í reynd, að óhagkvæm fyrirtæki víkja fyrir hinum hagkvæmu og hagrænu fyrirtækjum. Hagrænn þýðir hér, eins og ætíð í borgaralegri hagfræði, gróðavænlegur.

Hin frjálsa samkeppni (í dag merkingarlítið hugtak) var ekkert annað en lögbundinn réttur hins sterka til að haga sér eftir vild. Það kemur því ýmsum spánskt fyrir sjónir, ef forsvarsmenn hinna stóru og völdugu viðskiptaæininga vilja nú ólmir afsala sér þessum frumburðarrétti sínum.

Í reynd hafa slík samkeppnislög aldrei virkað öðruvísi en faguryrt heimild þegar bezt lét, en gagnslaust blekkjandi skrifræði, þegar verst lét.

Tilgangur laganna, sem sagður er vera að bæta nýtingu framleiðsluháttanna en efla sanngjarna skiptingu þjóðarteknanna, stendur í hvítleiðri andstöðu við þarfir og staðreyndir efnahagslífsins.

Lönd, sem eru nátengd alþjóðlegum mörkuðum, eins og Ísland kemur til með að vera, verða að hafa fjársterkar og voldugar viðskiptaeiningar, hvort heldur sem er til að komast inn á erlenda markaði eða til að halda heimamarkaði sínum. Ríkjandi samkeppnisform í V.-Evrópu og N.-Ameríku er hin svokallaða mónópólíska eða ólígópólíska samkeppni, en þær einkennast af mjög fáum, stórum fyrirtækjum. Í hinum síðkapitalíska, opna hagkerfi er það heinlínis hagfræðileg nauðsyn að hafa stór fyrirtæki. Miðað við íslenska staðhætti þýðir það einokunar- eða tviokunar-samsteypur.

Slíkur samruni verður að koma og má ekki hindra hann. Þetta viðurkenna flestir hagfræðingar í dag. Að ætla sér að hindra, að slíkir hringar noti sér markaðsaðstöðu sína eftir vild, er barnaskapur, nema komið væri á fót afar þunglamalegu og kostnaðarsömu eftirliti, sem hefði skyldu til að gripa inn í, en ekki bara heimild.

Í V.-Þýskalandi hefur sérstofnun, sem líta á eftir að samkeppnislögunum sé framfylgt, heinlínis verið hindruð í starfi, en samruni (og afleiðingar hans) verið örvaður. Þannig er tilgangur þessara laga í sjálfu sér út í hött og án allrar alvarlegrar meiningar.

Einkum á ég erfitt með að kyngja því, að íslenzkir hagfræðingar hafi lagt hér hönd á plóginn.

Vil ég nú benda á nokkrar innri þverstæður í sambandinu á milli yfirlýsts tilgangs og þeirra aðferða, sem nota á.

II. Þessi lagadrög eiga að leysa lög in um verðlagsmál frá 1960 af hólmi, þ. e. a. s. þau lög, sem nú gilda um verðlagsmál, skulu hverfa. Þótt ég vilji sízt fullyrða, að núgildandi lög séu fullkomin og vissulega er þar umbóta þörf, þá hafa þau þó þá kosti umfram nýja frumvarpið, að hægt er á auðveldan hátt að hafa hemil á álagningunni og þar með vöruverði að vissu marki. Hitt vitum við, að þau hafa ekki hindrað, að vöruverð hérlendis hefur hækkað meira undanfarin ár en í nokkru öðru evrópsku landi. Þau gátu hins vegar ekki hindrað verðbólgu og gengisfellingar og munu ekki megna það. En af hverju er verðlagseftirlit nauðsynlegt?

Verðlagseftirlit er tæki til að tryggja þjóðinni nægilega framfærslu á tímum þegar:

- a) framboð á vörum er lítið, en „frjáls markaður“ myndi leyfa miklar verðhækkanir, sem kynnu að hafa þær afleiðingar, að launþegar gætu ekki orðið sér úti um nauðsynlegasta lífsviðurværi.
- b) Kapphlaupið á milli verðtaps og tilkostnaðar er í algleymingi (rauntekjur eru lægri en nafntekjur = verðbólga).

Hér er vélgengni markaðsins félagslega óþolandi.

Þetta hefur verið til staðar á Íslandi í fjölda mörg ár. Því hefur ekki þótt stætt á því að afnema verðlagslög in enn, þótt verðlagslög séu í sjálfu sér skammtíma ráðstöfun. Afnemið verðbólguna og verðlagshöftin munu hverfa. Þriðji kafli frumvarpsins á að kveða á um þau tilvik, þegar verðgæzluráð ákvarðar verð. Í greinargerð við 7. grein er m. a. komizt svo að orði:

„... bein ihlutun um verðlagningu (getur) átt sér stað, ef samkeppni raunverulega — en án þess að um eiginlegar, sannanlegar samkeppnishömlur sé að ræða — er ekki nægilega virk til þess að tryggja sanngjarna verðlagsþróun. Bein ihlutun um verðlag getur einnig átt sér stað í tilvikum, þar sem skilyrði eru fyrir ósanngjarnri þróun verðlags og álagningar frá þjóðfélagslegu sjónarmiði séð.“ Slík „skilyrði“ eru stöðugt fyrir hendi í verðbólguþjóðfélagi og sést því á þessu, hver ákveður hér, hvað er „þjóðfélagslegt“ sjónarmið. Í landi eins og Íslandi, þar sem enginn virkur markaður er fyrir hendi vegna smæðar okkar og landskosta allra — og þetta er grundvallaratriði — þá verður það að skoðast sem hræsni, þegar talað er um mjög

ófullkominn markað sem grundvöll hins samkeppnislega jafnaðarverðs. Alls staðar á Íslandi er samkeppni afar ófullkomin og hún megnar hvergi að mynda verðlag, sem teljast mætti „þjóðfélagslega heppilegt“ eða réttlátt.

Grundvöllur samkeppni og algjör forsenda hennar er traustur gjaldmiðill og tryggt og stöðugt verðlag.

Þess vegna er aðferðin (samkeppnisvarzla) til að ná takmarkinu („þjóðfélagslega heppileg verðlagsþróun“) ósamrýmanleg jafnvel þótt heiðarlegur vilji stæði á bak við. Frumvarpið er sniðið eftir allt öðru efnahagsástandi en hér ríkir.

III. En lítum að lokum á pólitískt innihald frumvarpsins.

Frumvarpið felur í sér afnám verðlagseftirlits, en það þýðir óbundnar hendur verzlunarstéttarinnar til að ákveða álagningu á vörur sínar, þetta þýðir auðvitað hærra vöruverð í bráð og lengd auk verðbólgunnar. Í staðinn fá launþegar ekkert til að rétta hlut sinn, nema ónothæf viljrði um samkeppniseftirlit. Burt séð frá því félagslega óréttlæti, sem þetta hefur í för með sér, eru tímarnir sízt til þess fallnir að framkvæma slíka ráðstöfun nú. Vissulega þarf einhvern tíma að gera grundvallarleiðréttingar á samsetningu kerfisins.

En þessi einhliða ráðstöfun í þágu fámenns hóps manna er félagslega óþolandi og kallar á þjóðfélagslegan óróa. Hefðu stjórnvöld þessa lands boðið upp á allsherjar uppstokkun kerfisins og gengið út frá félagslegu jafnrétti allra þegna, hefði ég verið fyrstur manna til að fagna því. Verðlagsákvæði geta komið í staðinn fyrir óvirkan markað og samkeppnisskort, en þau eru félagsleg nauðsyn á verðbólgu- eða dýrtíðar-tímum. Við getum breytt gömlu lögunum og bætt þau á ýmsa lund, en rökstudd víska mín er sú, að þessi nýju lög séu ekki heillavænleg, því þau eru, auk gagnleysisins, villandi og full af smugum og fögrum orðum, en engri bindandi skyldu til að hindra almennar verðhækkningar og rýrnandi kaupmátt.

Reykjavík, 30. október 1969.

Pröstur Ólafsson.

Fylgiskjal I.

Heimildarskrá samín af A. Sonne, skrifstofustjóra.

Dansk litteratur:

Trustkommissionens Betænkninger nr. 3.

Konkurrencebegrænsning og Monopol.

Monopoltilsynets årsberetninger 1955—65.

Monopol-Ankenævnet 1955—64, Kbh. 1965 — indeholder oversigt over ankenævnets kendelser i nævnte periode.

Tidskriftet:

Meddelelser fra Monopoltilsynet.

Om leveringsnægtelse indeholder „Meddelelser“ 1962 nr. 4 side 65 en oversigt over afgørelser i sager om leveringsnægtelse i Danmark, Norge og Sverige. I denne artikel er også en kortfattet oversigt over det i 3 lande foreliggende lovgrundlag for behandling af disse sager.

Om *lokkeavaresalg som begrundelse for leveringsnægtelse* indeholder „Meddelelser“ 1965 nr. 5 side 33 en redegørelse.

Om *rabat- og bonusydelse* indeholder „Meddelelser“ 1965 nr. 5 side 111 en almindelig redegørelse.

Om *skiltningsforhold, prisberegning, kontantsrabatter og afbetalingsbetingelser* for radio- og fjernsynsapparater samt „hårde hvide varer“ indeholder „Meddelelser“ 1966 nr. 1 side 1 en redegørelse for foretagne undersøgelser. — Skiltningsbestemmelser for de nævnte varer er fastsat 19/1 1967 se Meddelelser 1967 nr. 2 side 35.

Om licitation (tilbud) inden for bygge- og anlægsvirksomhed henvises til „Meddelelser“ 1966 nr. 11 side 281.

Steen Richter: Monopolloven med kommentarer; ny kommentar til den danske lov og med eksempler på praksis ventes at udkomme i efteråret 1967.

Inflationens Årsager Betænkning nr. 421 Kbh. maj 1966.

Betænkning ang. en ny konkurrencelov. Betænkning nr. 416, Kbh. 1966.

Konkurrencebegrænsninger i Dansk Erhvervsliv. Trustkommissionens Betænkninger nr. 8. Betænkning nr. 249 Kbh. 1960.

Monopollovgivningen i fællesmarkedets medlemslande udgivet af Monopoltilsynets direktorat duplikeret maj 1962.

Danmark og det europæiske økonomiske Fællesskab.

Udenrigsministeriet Kbh. 1962 især kap. IV første del. Ny udgave af denne rapport er offentliggjort i maj 1967 også indeholdende omtale af fællesskabets regler og praksis vedr. konkurrencebegrænsningsspørgsmål.

W. E. von Eyben: Konkurrencebegrænsning og illoyal konkurrence (i Festskrift til Poul Andersen, Kbh. 1958, s. 114 f.).

Bjarke Fog og Arne Rasmussen: Detailhandelen af i dag og i morgen. Kbh. 1965.

Henning Kjølby: Erhverv, Konkurrence og Samfund. Kbh. 1964.

Jan Kobbervagel: Konkurrencens retlige regulering, I, Kbh. 1957.

Mogens Koktvedgaard: Kontraheringspligt, Kbh. 1960.

Mogens Koktvedgaard: Konkurrenceprægede Immaterialretspositioner, Kbh. 1965.

Ole Lando: Agenten og eneforhandleren i vesteuropæisk ret. Kbh. 1965.

Poul Meyer: Dansk Foreningsret. Kbh. 1950.

H. Winding Pedersen: Industriens struktur og sammenslutninger. Kbh. 1965.

Poul Andersen: Dansk Forvaltningsret 4. udg. Kbh. 1963.

Alf Ross: Dansk Statsforfatning, I, Kbh. 1959.

Henry Ussing: Enkelte Kontrakter. Kbh. 1946.

Henry Ussing: Dansk Obligationsret, Alm. Del, 3 udg., Kbh. 1946.

Henry Ussing: Aftaler, 3. udg., Kbh. 1950.

Norsk Litteratur.

Tidsskriftet: *Pristidende*.

Anden Litteratur:

Knut Blom: *Prisloven med kommentar*, Oslo 1954.

Thorstein Eckhoff og Øystein Gjelsvik: *Prisloven af 26. juni 1953 (Oslo 1955)* med kommentarer.

Kristen Andersen: *Rettens stilling til konkurrenceregulerende sammenslutninger og avtaler*, Oslo 1937.

Arvid Frihagen: *Priskurranse og konkurrenseregulering*, Jussens Venner, Oslo 1960.

Arvid Frihagen: *Prisrådets organisation og virksomhed*, Oslo 1961.

Svensk Litteratur.

Statens Offentliga beredningar.

1) *Konkurrensbegrænsning S.O.U. 1951: 27—28.*

2) *Konkurrens och priser S.O.U. 1955: 45.*

3) *Effektiva prisövervakning S.O.U. 1961: 3.*

4) *Prissamverkan och konkurrens S.O.U. 1966: 48.*

Tidsskriftet: *Pris- och kartellfrågor*.

Anden Litteratur:

Statens Pris- og kartelln md: Den Nya Pris- og kartellagstiftingen, Stockholm, 1958.

Åke Martenius: Lagstiftingen om konkurrensbegr nsning, Stockholm, 1965.

Lars Berg og Ulf Bernitz: Fritt kundval eller leveranstv ng, Stockholm, 1966.

Ulf Bernitz: Bruttoprisf rbundet og andre åtgärder mot Konkurrensbegr nsning i distributionen. Näringsliv og Samhälle, Stockholm, 1962.

Studieförbundet Näringsliv og Samhälle: Näringsliv i omvandling (En studie av branchrationaliseringen i Sverige 1958—62), Stockholm, 1964.

Studieförbundet Näringsliv og Samhälle: Sammanslagninger og samarbeftsavtal i svensk industri 1963—64 (Ett komplement til Näringsliv i omvandling), Stockholm, 1965.

Svenska Handelsbanken: Swedish Antitrust Law, Stockholm, 1963.

Ulf af Trolle: Studier i konkurrensfilosofi og konkurrenslagstiftning, G teborg, 1963.

Engelsk Litteratur:

Registrer of Restrictive Trading Agreements Reports.

Reports of Restrictive Practices Cases.

I øvrigt henvises til Bibliografien i OECD's Guide (se nedenfor).

Tysk Litteratur:

Wirtschaft und Wettbewerb, Zeitschrift f r Kartellrecht Wettbewerbsrecht und Marktorganisation, Düsseldorf.

Amerikansk Litteratur:

Corwin D. Edwards: Cartelization in Western Europe — Bureau of Intelligence and Research, U.S. Department of State, June 1964.

I  vrigt henvises om amerikansk lovgivning og praksis til fremstillingen i OECD's Guide (se nedenfor).

OECD.

- 1) *Guide to Legislation on Restrictive Business Practices. Europe and North America, Texts, Explanatory Notes, Decisions, Bibliography.* — (5 bind på engelsk og fransk).
- 2) Comparative Summary of Legislation in Europe and North America, Paris 1964.
- 3) Glossary of Terms Relating to Restrictive Business Practices, Paris 1965.
- 4) Gammelgaard: Resale Price Maintenance, Paris 1958 (om bruttoprisfasts ttelse).
- 5) OECD's Committee on restrictive business practices udsender 2 gange om året rapporter om lovændringer og seneste praksis i medlemslandene.

De europæiske Markedsorganisationer.

EEC's konkurrenceregler er ret detaljeret omtalt i den af Udenrigsministeriet, København i maj 1966 udsendte årsrapport (se foran).

Samme sted er EFTA's regler omtalt.

Om EFTA og EEC henvises i øvrigt til *EFTA-Observator og for Fællesskabet til:*

Amtsblatt der europäischen Gemeinschaften; Bulletin der europäischen Wirtschaftsgemeinschaft; Information   la presse de parte-parole de la commission; Gesamtbericht  ber die Tätigkeit der Gemeinschaft; Wirtschaft und Wettbewerb, Zeitschrift f r kartellrecht, Wettbewerbsrecht und Marktorganisation, Düsseldorf.

Endelig kan for EFTA's og Fællesskabernes vedkommende henvises til OECD's Guide.